

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Bakalářská práce

Prokop Fialka

Bonyads in Postrevolutionary Iran: Between Charitable Foundations and Politico-Economic Conglomerates

Bonyads in Postrevolutionary Iran: Between Charitable Foundations and
Politico-Economic Conglomerates

Poděkování

Rád bych zde poděkoval svému vedoucímu Jakubu Koláčkovi za jeho upřímnou ochotu provést mě psáním této práce, za jeho cenné rady a za plodné diskuze s ním. Dále bych chtěl dále poděkovat vedoucí oboru Zuzaně Kříhové za její bezmezné zapálení pro naše studium a ochotu vždy pomoci. Vedení katedry vděčím za podporování jazykových pobytů, které mi umožnily zlepšit své jazykové schopnosti a uplatnit je v této práci.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. května 2021

.....

Prokop Fialka

Klíčová slova:

Írán, bonjád, waqf, politika, ekonomie, sociální stát, moc, neopatrimonialismus

Key words:

Iran, bonyad, waqf, politics, economics, welfare state, power, neopatrimonialism

Abstrakt

Bakalářská práce analyzuje fenomén nadací – *bonjádů* v porevolučním Íránu. Nejvýznamnější vznikaly během Islámské revoluce transformací nadací již existujících za režimu šáha Mohammada Rezy Pahlaví a dnes zaujímají specifickou pozici na hraně formálních a neformálních struktur íránského státu. Na základě studia odborné literatury a vybraných pramenů autor porovnává jejich dvě protichůdné role: charitativní činnost a zastávání některých funkcí státního sociálního systému versus neformální zasahování do politiky skrze rozsáhlou síť ekonomických aktivit nacházejících se mimo kontrolu vládních úřadů. Práce bude založena na vypracování případové studie o jedné z nejvýznamnějších íránských nadací *Bonjád-e Mostaz'afán* (Nadace utlačovaných) a pokládá si otázku, do jaké míry jsou *bonjád*y charitativními nadacemi a na kolik hrají jiné, méně zjevné role v širším rámci íránského mocensko-politického systému.

Abstract

This bachelor's thesis analyses the phenomenon of foundations – *bonyads* in postrevolutionary Iran. The most prominent *bonyads* were founded during the Islamic revolution and were a transformation of already existing foundations that had been set up during the reign of Mohammad Reza Pahlavi. Today, they stand on the verge of formal and informal structures of the Iranian state. Based on the study of academic literature and selected sources, the author compares their contradictory roles: charitable activities and substituting of some of the functions of the Iranian welfare state versus informal intervening in politics through a vast network of economic activities outside the control of the Iranian governmental ministries. The thesis is based on a case study of one of the Iran's most important foundation *Bonyad-e Mostaz'afan* (Foundation of the Oppressed) and addresses the question of to what extent are *bonyads* charitable foundations and to what extent they play other, less apparent roles in the context of Iranian political system and structures of power.

1. Úvod	9
1.1. Stav bádání	10
1.2. Metodologie a teoretický rámec	11
2. Íránské nadace v dějinách	14
2.1. Vaqf	14
2.2. Ouqáf v Persii	14
2.3. Historie ouqáf v Persii	15
2.4. Olamá a ouqáf od konce 19. století	16
2.5. Nadace Pahlaví (Bonjád-e pahlaví)	17
2.6. Aktivity Nadace Pahlaví	18
2.7. Organizační struktura, klientelismus a nečitelnost	19
3. Revoluční bonjádý	22
3.1. Vznik bonjádů	22
3.2. Jak fungují bonjádý?	23
3.3. Jaké je zastoupení bonjádů v íránské ekonomice?	25
3.4. Privatizace, nebo „pseudo-privatizace“?	26
3.5. Přehled nejvýznamnějších bonjádů	27
3.6. Transparentnost, odpovědnost a reforma	27
3.7. Politický vliv a neformální funkce bonjádů	29
3.8. Bonjádý součástí sociálního systému	31
3.9. Shrnutí	33
4. Bonjád-e mostaz'afán	34
4.1. Počátky nadace a 80. léta	34
4.2. Od 90. let po současnost	36
4.3. Bonjád-e mostaz'afán: instituce veřejného zájmu?	39
4.4. Bonjád-e mostaz'afán: instituce soukromého zájmu?	42
4.5. Bonjád-e mostaz'afán: neopatrimoniální instituce?	46
5. Závěr	48
6. Apendix	51
6.1. Ředitelé Bonjád-e mostaz'afán	51
6.2. Poznámka k transkripci	53
6.3. Přehled názvosloví	54
7. Seznam použitých pramenů a literatury	55
7.1. Monografie a kapitoly	55

7.2. Odborné články	57
7.3. Elektronické zdroje	58
7.4. Novinové články v perštině	58
7.5. Prameny v perštině	60

1. Úvod

*Bonjádý*¹ v porevolučním Íránu jsou nadace, které si oficiálně kladou za cíl starat se o potřebné. Byly zakládány po Islámské revoluci s tím, aby pomohly zlepšit životní podmínky osob opomíjených za šáhova režimu. První nadace byly zakládány již brzy po návratu ájatolláha Chomejního do Íránu a jeho nařízením do nich byly uloženy zkonfiskované majetky šáha, jeho rodiny a prominentů jeho režimu. Díky této nabyté ekonomické síle byly bonjádý během prvních revolučních let oporou chomejnistů. Revoluční bonjádý navazují na tradici islámských charitativních nadací *vaqf* a na bonjádý za šáha, které byly zakládány podle západních vzorů. Postupem času se mnoho bonjádů vyvinulo v ziskové organizace, které se podobají velkým diverzifikovaným ekonomickým konglomerátům s rozdílem, že vedle ekonomické činnosti plní další sociální, vzdělávací, kulturní nebo ideologické agendy. Vedle poskytování podpory chudým lidem tak například i bonjádý v Íránu vlastní továrnu na íránskou Pepsi-Colu *Zamzam*, byly výlučnými zástupci německých automobilek BMW, Mercedes a Volkswagen nebo finančně podporovaly libanonský Hizballáh.

Bonjádý svou podstatou zapadají do kontextu íránského politického systému. Ten je velmi nepřehledný a jsou pro něj typické různé paralelní instituce, které se buď vzájemně doplňují, nebo si i konkurují. Tento paralelismus se vztahuje i na mnoho bonjádů; některé například zdvojují funkce Státní organizace pro sociální zabezpečení. Bonjádý jsou tradičně politicky blízké *rahbarovi* a spolu s konzervativní frakcí, justicí nebo Revolučními gardami jsou oporou teokratickému prvku íránského politického systému.²

Debata o íránských bonjádých je značně zpolitizovaná a je třeba dát si pozor na předpojaté závěry. Ve své práci to vystihuje Hadi Salehi Esfahani: „Kladné práce typicky ignorují omezení bonjádů a důsledky jejich politických a náboženských agend. Kritické práce mají zase tendenci popisovat je jako rakovinné organismy, které kontrolují velké části íránské ekonomiky. (...) Například mnoho článků popisuje bonjádý jako vysoce neefektivní a ztrátové konglomeráty, ale zároveň tvrdí, že tvoří podstatnou část íránského HDP (většinou okolo 20–30 %). Autoři těchto článků zjevně nechápou, že jestli jsou bonjádý natolik neproduktivní,

¹ Dehchodův slovník uvádí význam slova *bonjád* jako „základ, kořen, původ“. Zřejmě se tedy ve významu „nadace“ jedná o kalk z anglického *foundation*.

² Arjomand, *After Khomeini*, 110. Íránský politický systém lze dělit na *republikánské* prvky (prezidentská vláda, parlament) a *teokratické* (*rahbar*, *Rada dohlížitelů*, *Shromáždění znalců*).

nemohou tvořit tak velkou část íránského HDP.³ Další ukázkou časté nepřesnosti je například Mohsen Rafiqdúst (bývalý ředitel *Bonjád-e mostaz'afán*), ten se v médiích a publikacích⁴ objevuje jako švagr prezidenta Rafsandžáního, nebo dokonce ájatolláha Chámenejího, přičemž jediné dohledatelné rodinné spojení s dalšími politiky je přes jeho zetě, jehož bratr je Mostafa Tádžzáde, který působil jako poradce prezidenta Chátamího.

1.1. Stav bádání

Téma bonjádů je dosud poměrně málo probádané, i když je mu věnována alespoň nějaká pozornost v porovnání s některými neformálními nebo para-státními činiteli v současném Íránu. Samostatné komplexní dílo o bonjáděch neexistuje, pouze kapitoly nebo články, které se věnují jejich dílčím rolím. Nejucelenější přehled politicko-mocenského systému v Íránu, který se zabývá i bonjádý, zpracoval německý islamolog a orientalista Wilfried Buchty ve svém díle *Who Rules Iran*. Tato práce z roku 2000 je dodnes cenným a užitečným zdrojem a odkazy na ni nalezneme téměř v každém článku, který se zabývá bonjádý nebo mocenským systémem v Íránu jako takovým.

Dalším hojně citovaným dílem je *The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads): The Case of Iranian Foundations*, který publikoval v roce 2004 íránský sociolog Ali Saeidi v *Iranian Studies*. Popisuje zvláštní postavení bonjádů v rámci íránské ekonomiky, a hlavně se zaměřuje na jejich omezenou odpovědnost. Saedi v něm vysvětluje, jak bonjádý nepodléhají standardním účetním a daňovým pravidlům a jak mnohé snahy o jejich zreformování ztroskotaly. Většina prací o bonjáděch se zaměřuje právě na jejich netransparentnost a napojení na režimní elity nebo Revoluční gardy; na jejich ekonomická privilegia a korupci.

Kevan Harris se ve své knize *A Social Revolution: Politics and the Welfare State in Iran* vydané v roce 2017 zabývá pozitivními sociálními změnami, které zaznamenala íránská

³ Esfahani, „Alternative Public Service Delivery Mechanisms in Iran,“ 500.

⁴ Daniel, Elton L, *The History of Iran*, (Santa Barbara, CA: Greenwood, 2012), 242; „Khamenei Shakes Up Iran's Military With AM-Iran-US, Bjt,“ *AP NEWS*, 31. října 1989, dostupné online: <https://apnews.com/article/0357e3dbbd03d8f5a7c5012544e96f8e> (Navštíveno 12. 5. 2021); Thaler et al., *Mullahs, Guards and Bonyads*, 57.

společnost po Islámské revoluci v roce 1979. Jeho dílo je tedy určitou opozicí k většině prací o bonjádách, které je vykreslují primárně v negativním světle. Harris popisuje roli bonjádů v rámci zaopatřování chudých a mluví o nich jako o nástrojích sociální mobility.

Nicméně ve většině publikací, které zkoumají politický systém, ekonomiku nebo sociální stát v porevolučním Íránu, se zmínky o bonjádách objevují, z nich budu ve své práci krom tří výše uvedených stěžejních děl vycházet.

Doposud vydané práce o bonjádách se jimi zabývají většinou v obecné rovině, pouze některé rozebírají v detailu nějaký konkrétní bonjád. Například Buchta poměrně detailně analyzuje Nadaci svatyně Imáma Rezy v Mašhadu nebo Harris zkoumá bonjád *Komíte-je emdád* v kontextu sociálního státu v porevolučním Íránu. Věřím, že je smysluplné pokusit se o vytvoření ucelenějšího obrazu další konkrétní nadace. Zaměřím se na největší a nejznámější nadaci v porevolučním Íránu *Bonjád-e mostaz'afán*. Pro její zkoumání a analýzu bonjádů obecně využiji teoretický rámec konceptu *neopatrimonialismu*.

1.2. Metodologie a teoretický rámec

Neopatrimonialismus je kombinací dvou typů Weberovských druhů panství,⁵ a to panství *legálního* a panství *tradičně-patrimoniálního*. S termínem poprvé přichází S. N. Eisenstadt v roce 1973⁶, kdy přetváří Weberův tradiční koncept *patrimonialismu* a uvádí jej do kontextu moderního státu. Jak ale ve svém článku kritizují Erdmann a Engel, Eisenstadt svůj koncept dostatečně konkrétně nedefinoval a v rámci politologie je termín užíván často a různými způsoby.⁷ Ve své práci budu vycházet z definice uváděné právě Erdmannem a Engelem.

V rámci *patrimonialismu* jsou všechny politické vztahy, administrativní vztahy a mocenské vztahy mezi vládcem a vládnutými vztahy osobními, neexistuje rozdíl mezi sférou soukromou a veřejnou. *Neopatrimonialismus* se od něj liší v tom, že rozlišení mezi veřejným a soukromým existuje alespoň formálně. *Neopatrimoniální* vláda se odehrává v rámci „legálně-

5 panství – kategorie popisující strukturu mocenského uspořádání společnosti. Do sociologie ji zavádí M. Weber. Keller, „Panství,“ in *Sociologická encyklopedie*, ed. Zdeněk R. Nešpor (Praha: Sociologický ústav AV ČR), dostupné online: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Korupce> (Navštíveno 4. 4. 2021)

⁶ Eisenstadt, *Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism*.

⁷ Erdmann and Engel, „Neopatrimonialism Reconsidered,“ 95; 100.

racionální byrokracie“ typické pro moderní stát. Formální struktury v *neopatrimonialismu* existují, nicméně není v praxi vždy dodrženo oddělení soukromé a veřejné sféry. Existuje tedy vedle sebe v rámci osobních vazeb systém *patrimoniální* a v rámci byrokracie systém *legální*. *Patrimoniální* systém prostupuje do systému *legálního* a mění logiku a způsoby jeho fungování. V takovém smíšeném systému tedy do větší či menší míry dominuje neformální politika nad formálními institucemi.⁸

Erdmann a Engel vytyčují tři základní charakteristiky neopatrimonialismu: zaprvé chování státních institucí a činitelů je nevypočitatelné a nečitelné. Jednotliví činitelé se snaží překonat svou nejistotu tím, že se pohybují jak v rámci formálního, tak neformálního, a tím se dualita systému vzájemně posiluje. Zadruhé státní instituce nemohou naplňovat svůj univerzalistický cíl veřejného blaha, a místo toho jsou jejich činy motivovány konkrétními zájmy. Zatřetí dosahuje politická neformalita takové úrovně, že lze téměř hovořit o institucionalizované neformalitě, která se mění na vlastní typ politického zřízení.⁹

Dalšími koncepty, které jsou nedílnou součástí *neopatrimonialismu*, jsou *klientelismus* a *patronace*. Vzhledem k vágnosti těchto výrazů se budu pro potřeby této práce držet taktéž definice Erdmanna a Engela. *Klientelismus* je nerovný vztah mezi patronem a klientem, ve kterém jsou vyměněny určité zdroje nebo služby za politickou podporu; může mít souvislost s příbuzenskými nebo tradičními společenskými vazbami. Jeho předmětem mohou být například pozemky, funkce nebo služby. *Klientelismus* je v rámci neopatrimonialismu komplexnější (oproti *patrimonialismu*), jedná se o opakující se vztah patron–klient, který vytváří mocenskou hierarchii. Je odpovědí na institucionální nejistotu vyvolanou *neopatrimoniální* vládou. *Patronace* je podobným konceptem, ale týká se vztahu patrona a skupiny klientů; jejím předmětem může být například stavba infrastruktury nebo škol. *Patronace* je politicky motivovaná a je důležitá pro vytváření politické soudržnosti.¹⁰

Koncept, jenž je také určující pro sledování soukromého zájmu, je *korupce*. Ta se liší od předchozích konceptů v tom, že není, nebo nemusí být politicky motivovaná a nemusí mít politické konotace. Používám definici Josepha Nye, který korupci definuje následovně: „Jedná se o chování, které se odchyluje od ‚formálních povinností‘ veřejné role pro soukromé (osobní, rodinné nebo skupinově orientované) zájmy, pro finanční nebo statusový zisk, a dále

⁸ Erdmann and Engel, „Neopatrimonialism Reconsidered,“ 105.

⁹ Erdmann and Engel, „Neopatrimonialism Reconsidered,“ 105–106.

¹⁰ Erdmann and Engel, „Neopatrimonialism Reconsidered,“ 106–108.

o jakékoliv chování, které porušuje pravidla za účelem zvýšení soukromého vlivu.“ *Korupce* zahrnuje úplatkářství, nepotismus a zpronevěru.¹¹

Cílem této práce je přispět do debaty o íránských nadacích (*bonjádach*). Pomocí výše zmíněných konceptů se pokusím zodpovědět otázku, zda jsou bonjádý v porevolučním Íránu instituce, které slouží veřejnému zájmu, nebo instituce, které slouží zájmům soukromým. Jinými slovy, jestli bonjádý slouží veřejnosti, nebo osobám spjatým s režimem. Na základě studia odborné literatury budu analyzovat bonjádý v obecné rovině a tuto analýzu rozšířím případovou studií o největší íránské nadaci *Bonjád-e mostaz'afán* (Nadace utlačovaných). Porovnáám její proklamované cíle a aktivity, které mají sloužit společnosti (resp. „utlačovaným“, tedy nižší společenské třídě, která nedisponuje dostatečnými zdroji a příležitostmi) s jejími aktivitami, které se s těmito proklamovanými cíli rozcházejí. Vzhledem k tomu, že instituce charitativních nadací nebyla vynálezem revolučního režimu, zaměřím se v počáteční kapitole i na historické kořeny revolučních bonjádů – na tradiční islámské nadace *vaqf* a nově vznikající nadace za vlády šáha Mohammada Rezy Pahlaví.

¹¹ Bayer, „Korupce,“ in *Sociologická encyklopedie*, ed. Zdeněk R. Nešpor (Praha: Sociologický ústav AV ČR), dostupné online: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Korupce> (Navštíveno 4. 4. 2021)

2. Íránské nadace v dějinách

2.1. Vaqf

Vaqf (ar. *waqf*, pl. *ouqáf*) je podle islámského práva název pro zbožný akt založení charitativní nadace, a tudíž i pro nadaci samotnou. Základním mechanismem *vaqfu* je, že do něj osoba vloží část svého majetku a určí, za jakým účelem mají být jeho výnosy použity – kdo (nebo jaká instituce) z něj bude benefitovat. První *ouqáf* pravděpodobně sloužily hlavně pro rodiny a až později začala převládat jejich funkce podpory mešit a dalších veřejných institucí. Existovaly tedy dva hlavní typy *vaqfu*: charitativní *vaqf (vaqf-e amm)* a soukromý/rodinný *vaqf (vaqf-e cháss/vaqf-e ahlí)*. Popularita *vaqfu* plynula z jeho ekonomických a sociálních výhod. Byl to nástroj pro ochranu osobního vlastnictví proti konfiskaci státem a umožňoval předcházet dělení rodinných statků dle šarí'atského dědického práva; jako charitativní nadace byl často oproštěn povinnosti odvádět daně nebo byl povinen odvádět daň nižší.¹² Instituce *vaqfu* hrála významnou roli ve vývoji islámských ekonomik, sloužila jako nástroj pro nedaněné spoření a investice.¹³

2.2. Ouqáf v Persii

Vliv a role *ouqáf* se lišily v průběhu staletí a v různých regionech Persie. V Persii bylo časté, že *ouqáf* zakládali panovníci a jejich úředníci, ale zakládali je i bohatí a chudí jednotlivci. V praxi neexistovalo žádné pravidlo, které by určovalo, jaký typ pozemku nebo majetku lze vložit do *vaqfu*.¹⁴ Na venkově bylo časté, že byly pod *vaqfem* celé vesnice nebo vodohospodářské systémy. V městech pak byly nejčastěji vkládány do *ouqáf* pozemky, nemovitosti a jiné komerční statky.¹⁵ Většina *ouqáf* byla zakládána za účelem podpory mešit

¹² Peters, „Wakf,“ 59–63; Bonine, „Islam and Commerce,“ 183–184.

¹³ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads)“, 482.

¹⁴ Lambton, „Wakf: III. In Persia,“ 81.

¹⁵ Bonine, „Islam and Commerce,“ 183.

a madras – jejich výnosy byly použity na podporu *olamá*, na financování náboženských slavností a poskytování jídla chudým. Ale ani zpronevěra jejich majetků nebyla výjimečná.¹⁶

2.3. Historie *ouqáf* v Persii

Ouqáf vznikaly a zanikaly s příchody a pády dynastií. V různých dobách se danily, tudíž bývalo pro vlády výhodné, aby prosperovaly. Navíc skrze ně získávali zakladatelé prestiž a možnosti patronace. Toto dokládá existence speciálního vládního úřadu pro *ouqáf* (*díván-e ouqáf*) již před seldžuckým ovládnutím Persie. Během seldžucké éry pozemků spravovaných *ouqáf* přibýlo, stejně jako přibýlo státní kontroly nad nimi – to šlo ruku v ruce s rozmachem madras a mešit. Například Nezám-ol-Molk nechal vložit velká množství pozemků do *vaqfu*, který sloužil jím nově postavené madrase v Isfahánu.¹⁷

Během mongolské invaze byla část pozemků *ouqáf* zdevastována, jinak se ale mnoho nezměnilo, naopak *ouqáf* spíše přibývalo. Ílchánové založili pro *ouqáf* úřad a Hülegü zavedl funkci vrchního správce *ouqáf* v říši. Ten pak v každém regionu jmenoval administrátora místních *ouqáf* za odměnu jedné desetiny jejich ročních výdělků.¹⁸

Safiovcí zakládali mnoho královských *ouqáf*, zejména pro různé svatyně, a dosazovali do nich administrátory. Nejvíce nadací nechal vytvořit Šáh Abbás, který v roce 1607 vložil všechny své soukromé majetky do *vaqfu* pro *čahárdah ma'súm*¹⁹ a sám sebe jmenoval jeho opatrovníkem. Že byli šáhové často jmenováni jako oficiální opatrovníci *vaqfu*, to byla častá praxe – nicméně je fakticky spravoval někdo jiný, zástupce, jehož místo bylo vlivné a výnosné. Na tato místa byli umisťováni státní úředníci nebo často *olamá*. Jednotlivci také vkládali majetek do *ouqáf*, ať už z náboženských, či finančních důvodů. Rodiny začaly využívat instituci *vaqfu* více, aby omezily vliv státu na svůj majetek.²⁰

¹⁶ Lambton, „Wakf: III. In Persia,“ 81-87.

¹⁷ Lambton, „Wakf: III. In Persia,“ 81-83.

¹⁸ Lambton, „Wakf: III. In Persia,“ 83-84.

¹⁹ *Čtrnáct neomylných*; termín ze šíitské teologie, který označuje Proroka, jeho dceru Fátimu a 12 šíitských imámů.

²⁰ Lambton, „Wakf: III. In Persia,“ 85-86.

Náder Šáh v 18. století *ouqáf* zkonfiskoval, a to vedlo k snížení aktivit a možností duchovních.²¹ Nicméně během vlády Qádžárovců se většina *ouqáf* vrátila zpět ke svým správcům. Qádžárovcí založili v roce 1854 Ministerstvo penzí a *ouqáf*, kterému se měly posílat jejich účetní knihy. Daňový systém za Qádžárovců vypadal následovně: největšími zdroji financí pro státní kasu byly neměnné pravidelné daně (daň ze zvířat a stád, daň prodavačů, řemeslníků a obchodníků) a nepravidelné daně (zisky královských pozemků, cla, nájmy). Mezi ty pravidelné patřila i daň ze soukromého pozemku, ale právě pozemky spravované *ouqáf* byly ze zdanění vyjmuty.²²

2.4. Olamá a *ouqáf* od konce 19. stol

Od upevnění moci Qádžárovcí zastávali seniorní klerikové důležité a vlivné funkce. Působili na šarí'atských soudech, jako imámové pátečních modliteb v mešitách a jako správci svatyní a *ouqáf*, jejichž správa pro ně byla zásadním zdrojem příjmu.²³ Tyto pozice jim umožnily navazovat i politické kontakty.²⁴ Díky svým konexím a bohatství pak působili jako patroni klientů, kteří byli pod tlakem jiných vlivných osob. Těmito vztahy si k sobě *olamá* zavazovali své příznivce a udržovali jejich loajalitu.²⁵ Již za Tabákového protestu v roce 1890 se projevila tato výrazná role *olamá* jako vůdčích osobností opozice. Jedním z důvodů jejich potenciálu byla právě ekonomická síla daná správou rozsáhlých a nedaněných *ouqáf*.²⁶

Od 20. let 20. století probíhaly v Persii hluboké ekonomické a společenské změny. Rezá Šáh se obecně snažil snížit vliv a moc duchovních.²⁷ V roce 1922 zavedl možnost odvolat se z šarí'atských soudů k státním soudům a od 30. let již hráli šarí'atští soudci v soudním systému druhořadou roli. V roce 1932 zavedl státní kontrolu nad registrací nemovitostí, sekularizovalo se občanské právo a soudy. Ve 30. letech 20. století vláda Rezy Šáha zavedla částečné regulace

²¹ de Groot, *Religion, Culture & Politics in Iran: From Qajars to Khomeini*, 88.

²² Amirahmadi, *The Political Economy of Iran under the Qajars*, 86.

²³ de Groot, *Religion, Culture & Politics in Iran: From Qajars to Khomeini*, 67.

²⁴ de Groot, *Religion, Culture & Politics in Iran: From Qajars to Khomeini*, 29.

²⁵ de Groot, *Religion, Culture & Politics in Iran: From Qajars to Khomeini*, 66.

²⁶ Amirahmadi, *The Political Economy of Iran under the Qajars*, 198.

²⁷ Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, 140–141.

ouqáf, které měly za cíl zbavit duchovní jejich zdrojů příjmu.²⁸ V roce 1939 Rezá Šáh nařídil konfiskaci pozemků *vaqf*, což vedlo k rozsáhlým protestům, protože to bylo duchovními bráno jako útok na jejich finanční nezávislost na státu.²⁹ Výsledkem tohoto i dalších sekularizačních reforem ztratili *olamá* vliv v politice, právních, sociálních i ekonomických záležitostech.³⁰ Tyto zkonfiskované pozemky ale nově dosazený Mohammed Rezá navrátil zpět do nadací na začátku své vlády v „uvolněných“ 40. letech.³¹

Na začátku 60. let začal Mohammed Rezá zavádět pozemkovou reformu, která měla velký vliv na *olamá* zejména v některých oblastech, kde byli tradičně od 19. století sami majiteli pozemků. Pozemky, které spadaly do kategorie *vaqf-e amm*, tedy pozemky okolo mešit, madras nebo pozemky s účelem zaopatřování chudých (až 15 % všech íránských pozemků), byly z reformy vyňaty. V roce 1963 nicméně dodatek pozemkového zákona stanovil, že budou pozemky *vaqf-e amm* pronajaty na 99 let rolníkům, kteří na pozemcích pracovali – na půjčky s tímto účelem dosáhlo do roku 1971 na 172 tisíc rolníků. K jednotlivým *ouqáf* byli následně přidělováni státní administrátoři a příjmy nadací se často vytrácely jako „výplaty“ nebo „dary“, pozemky byly často rozprodávány příbuzným a státním úředníkům.³² To znamenalo pro *olamá* výpadek příjmu, který ovšem nahrazovalo stále více upevňované propojení se společenskou třídou okolo *bázáru*, která v 60. a 70. letech vzkvétala díky ekonomickému rozvoji.³³

2.5. Nadace Pahlaví (Bonjád-e pahlaví)

V roce 1910 byl do Persie pozván americký poradce Morgan Shuster, aby zorganizoval státní finance. Zjistil, že na 100 tisíc osob obdrží ročně penze, které z velké části považoval přímo za úplatky. Tyto penze dosahovaly podle odhadů až čtvrtiny státního rozpočtu.³⁴ Za vlády Mohammada Rezy se toho v principu mnoho nezměnilo. Během 50. let se díky modernizaci

²⁸ de Groot, *Religion, Culture & Politics in Iran: From Qajars to Khomeini*, 68–70.

²⁹ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads)“, 483.

³⁰ Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, 141.

³¹ Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, 176–177.

³² de Groot, *Religion, Culture & Politics in Iran: From Qajars to Khomeini*, 77.

³³ de Groot, *Religion, Culture & Politics in Iran: From Qajars to Khomeini*, 81.

³⁴ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 152.

system penzí stal komplexnějším a také se formálně oddělilo soukromé šáhovo jmění a jmění státu. Šáh v roce 1958 založil Nadaci Pahlaví, aby jí nahradil dřívější Organizaci pro majetky Pahlaví (*Sázemán-e amlák va mostaqellát-e pahlaví*), s tím, že jejím proklamovaným cílem bylo koordinovat některé sociální služby, které ho zajímaly.³⁵

Na začátku 60. let se nálady veřejnosti měnily a společnost byla citlivější a kritičtější vůči šáhovu honosnému způsobu života, a tak do nadace vložil šáh v roce 1961 podstatnější část svých statků, jmění v hodnotě 135 milionů dolarů³⁶. Součástí nadace se staly ropné tankery, hotely, banky, továrny, a dokonce i sirotčince. Šáh prohlašoval, že věnoval nadaci až 90 % svého jmění – nicméně toto číslo bylo podle všeho značně nadhodnoceno. Nadace hrála zásadní roli v životě Íránců, byla to hned po státu nejsilnější ekonomická entita v Íránu.³⁷

Nadace Pahlaví byla oficiálně považována za charitativní organizaci, kterou sponzoroval šáh svým jměním. Avšak byla trojím způsobem využívána pro podporu šáhova režimu. Byl to bezpečný prostředník pro vyplácení „penzí“, byla nástrojem pro investice do specifických sektorů ekonomiky, a tedy nástrojem pro získávání ekonomické moci, a v neposlední řadě byla zdrojem financí pro královskou rodinu.³⁸ Šáh tedy pouze institucionalizoval své jmění, které ale dále mohl používat za účelem udržení se u moci.³⁹

2.6. Aktivity Nadace Pahlaví

Od svého počátku až do roku 1977 nadace financovala studium 12 tisíc íránských studentů v zahraničí; starala se o hluché, mentálně postižené a slepé; poskytovala oblečení pro osoby v nouzi; přispívala na jídlo pro věřící během Ramadánu; starala se o sirotky. Vyplácela penze rodinám vojáků a policistů, kteří byli zabiti protirežimními silami.⁴⁰ Dále spolupracovala s ostatními institucemi, jako byla Nadace Farah Pahlaví, Nadace královny Pahlaví, Imperiální

³⁵ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 155.

³⁶ Z důvodu přehlednosti používám pro „americký dolar“ pouze „dolar“ a pro „íránský riál“ pouze „riál.“

³⁷ Zonis, *Political Elite of Iran*, 48–49.

³⁸ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 155; Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, 438.

³⁹ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 156.

⁴⁰ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 156.

organizace pro sociální služby, Společnost pro překlad a publikaci knih nebo Nadace Ašraf Pahlaví.⁴¹

Nadace Pahlaví skrze Společnost pro překlad a publikaci knih a Nakladatelskou společnost 25. šahrívaru vytvořila monopol na tisk knih v Íránu a měla přímou kontrolu nad tiskem výukových materiálů do škol.⁴² Sirotčince spravované Nadací Pahlaví nebo Nadací Farah Pahlaví byly využívány pro rekrutování podstatné části příslušníků policie a četnictva.⁴³

V roce 1973 Nadace zakoupila v New Yorku budovu DePinna, která se nachází na Fifth Avenue. Kvůli tomu registrovala svou dceřinou společnost jako americkou charitativní nadaci s cílem financovat íránské studenty v USA. Ta jako americká nadace nebyla povinna odvádět daně, zároveň ale americké úřady nemohly nahlížet do účetnictví její mateřské společnosti. Budovu měla vystřídat nová, 36patrová budova, která měla pronajímat prostory velkým íránským státním podnikům. Odhadované roční příjmy z jejich nájmu měly dosahovat 5 milionů dolarů.⁴⁴

2.7. Organizační struktura, klientelismus a nečitelnost

Nadace fungovala pod záštitou královského dvora. Šáh jmenoval sám sebe vrchním dozorcem nadace a dále jmenoval deset členů dozorčí rady. Pět z nich bylo držiteli vládních a státních funkcí (premiér, ministr dvora, předseda senátu, předseda parlamentu a předseda nejvyššího soudu – ti ovšem byli do svých funkcí také jmenováni šáhem), druhou polovinu jmenoval šáh přímo. Těm byla určena roční odměna ve výši 2,5 % čistého ročního výdělku nadace.⁴⁵

V rámci organizace nadace existoval „Odbor pro sociální otázky“, který zaopatřoval členy královské rodiny – i nejvzdálenější příbuzní měli dostávat na milion dolarů ročně, aby pokryli své „základní“ potřeby.⁴⁶ R. Graham uvádí, že loajalita a diskrétnost se u zaměstnanců

⁴¹ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 156.

⁴² Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 157.

⁴³ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 157.

⁴⁴ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 163–164.

⁴⁵ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 156.

⁴⁶ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 164.

Nadace cenila více než dobré hospodaření. Za roky svého působení, kdy rostlo její jmění hlavně díky investicím do nemovitostí, charitativní činnost nebyla zintenzivněna. Graham dále cituje nejmenovaného pracovníka Nadace, který spolupracoval na jednom neúspěšném komerčním projektu: „Z názvu můžete odstranit to slovo *nadace*.“⁴⁷

Nadace sice operovaly ve jménu královské rodiny (a jejich jménem si zavazovaly své klienty), nicméně rodina Pahlaví nebyla jediným dárce jejich financí. Financovány byly z velké části státním rozpočtem. Například Nadace královny Pahlaví přijímala ročně od státu 10 milionů dolarů, Nadace Farah Pahlaví 22 milionů – celkově byly tyto „společensky prospěšné“ aktivity rodiny Pahlaví financovány ze státní kasy více než 100 miliony dolarů ročně.⁴⁸

Nadace odmítala sdělovat jakékoli souhrnné informace o svém majetku, proto není možné vyčíst její přesnou hodnotu. V roce 1977 byla nicméně odhadována mezi 2,8–3,2 miliardy dolarů.⁴⁹ Mezi nejmovitější subjekty patřící pod Nadaci byla Banka Omrán, která sloužila jako banka pro královskou rodinu a v roce 1977 disponovala aktivy ve výši 1,05 miliardy dolarů.⁵⁰

Instituce *vaqfu* sloužila jak pro veřejné, tak i soukromé zájmy – i když byla původně myšlena jako nástroj náboženské charity, využívali ji i jednotlivci pro nedaněné spoření a investice a pro ochranu svého majetku před státem. Ovšem i když byl *vaqf* formálně stanoven jako náboženská charita, plnil i další neformální funkce. Správce *ouqáf* (často duchovní) díky ekonomické síle *ouqáf* disponovali i mocí politickou. *Ouqáf* sloužily pro *patronaci* tím, že poskytovali věřícím služby (chod mešit, náboženské slavnosti), a díky tomu získávali u obyvatel širší politickou podporu; časté bylo, že přímo panovník byl oficiálním opatrovníkem daného *vaqfu*, a pak se tato politická podpora vztahovala i na něj. V průběhu dějin Íránu dosazoval panovník často správce *ouqáf*, což lze považovat za *klientelismus*. *Klientelistické* vztahy fungovaly i na nižší úrovni, kdy jednotliví *olamá* jako správci *ouqáf* poskytovali ochranu svým klientům. Majetky *ouqáf* byly také nezřídka zpronevěřené, byl u nich prostor pro *korupci*.

⁴⁷ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 164–165.

⁴⁸ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 159.

⁴⁹ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 158.

⁵⁰ Graham, *Iran: The Illusion of Power*, 159.

Ouqáf byly v průběhu historie většinou vyjmuty ze zdanění, a tedy byly do značné míry nečitelné.

Za vlády šáha Mohammada Rezy byly zakládány nové nadace západního stříhu, které nebyly napojeny na duchovní. Formálně měly být charitativními nadacemi nebo obecně prospěšnými organizacemi (např. ve vzdělávání nebo kultuře), ovšem plnily další neformální cíle a cíle motivované soukromým zájmem šáha. Skrze ekonomické aktivity Nadace Pahlaví šáh ovládal z velké části íránské hospodářství; díky aktivitám nadací ve vzdělávání, jejich publikačnímu monopolu nebo aktivitám v zahraničí upevňoval šáh svou politickou moc. *Klientelistickými* sítěmi v Nadaci Pahlaví si šáh udržoval loajalitu svých nejbližších spolupracovníků a znovu platí, že *klientelismus* existoval i na nižší úrovni. Nadace se starala o sirotky, kteří pak z velké části narukovali do armády, nebo působili v policii; podporou studentů v zahraničí mohl šáhův režim generovat nové elity. Mechanismus *patronace* se u Nadace Pahlaví tolik neobjevoval, nicméně symbolickou politickou podporu mohl šáh získávat například díky péči Nadace o postižené. Převádění státních financí skrze Nadaci Pahlaví k příslušníkům rodiny Pahlaví bylo zajisté jednáním *korupčním*.

Výše shrnuté ukazuje, že jak *ouqáf*, tak i nadace zakládané šáhem, vykazují mnoho znaků, které jsou charakteristické pro *neopatrimonialismus*. *Ouqáf* nicméně neexistovaly v kontextu moderního státu a byrokracie, a proto je do moderního konceptu *neopatrimonialismu* není vhodné zařazovat – byly spíše ukázkou *patrimonialismu*. Následující kapitola se věnuje tomu, jak se nadace proměnily po Islámské revoluci.

3. Revoluční bonjádý

3.1. Vznik bonjádů

Revoluční režim začal hned v roce 1979 zakládat neziskové nadace (*bonjádý*) podle vzoru nadací za šáha, které sloužily jako nástroje pro politické, kulturní a osobní cíle.⁵¹ Tyto nadace se postupem času vyvinuly v komplexní subjekty s mnoha různými cíli a aktivitami, které spíše v mnoha případech připomínají velké ekonomické konglomeráty. Největší a nejvlivnější nadace byly vytvořeny v souladu s revolučními cíli podporovat sociální spravedlnost. Měly za cíl podporovat zejména osoby utiskované za režimu šáha a po vypuknutí irácko-iránské války měly zaopatřit pozůstalé válečných obětí.⁵² Mnoho nových revolučních organizací jako jsou *bonjádý* se stalo hodnotnými nástroji v mocenském souboji mezi chomejnisty a jejich levicovými oponenty.⁵³ Při konsolidaci moci mezi lety 1979–1980 hrály *bonjádý* klíčovou roli v provádění populistického ekonomického programu.⁵⁴

Chomejnisté nepoužili pro uložení zkonfiskovaného jmění prominentů šáhova režimu *ouqáf*, ale právě *bonjádý*, které nespádaly pod tradiční vliv duchovenstva.⁵⁵ Revoluce totiž nepřivedla stávající duchovní establishment do čela státu, ale vybudovala novou politickou strukturu, do jejíhož popředí se dostali převážně angažovaní laici, technokraté nebo klerikové zaujímající v tradiční hierarchii střední a nižší postavení. Velcí ájatolláhové byli naopak chomejnisty odstaveni, nebo přímo perzekvováni, jak lze vidět na příkladu velkého ájatolláha Šarí'at-Madárího.⁵⁶

⁵¹ Maloney, *Iran's Political Economy*, 121.

⁵² Maloney, *Iran's Political Economy*, 121–122.

⁵³ Maloney, *Iran's Political Economy*, 125.

⁵⁴ Rakel, „Conglomerates in Iran,“ 109.

⁵⁵ Maloney, *Iran's Political Economy*, 109.

⁵⁶ Roy, „The Crisis of Religious Legitimacy in Iran,“ 204.

Velký ájatolláh Šarí'at-Madárí byl kritikem Chomejního interpretace *velájat-e faqih* a zastával kvietistickou linku v rámci ší'itského duchovenstva. Po kritice obsazení americké ambasády v Teheránu byl chomejnisty umístěn do domácího vězení.

3.2. Jak fungují bonjádý?

Bonjádý byly zakládány za účelem realizace ideologických cílů v době, kdy revolucionáři nevěřili stávajícímu byrokratickému aparátu.⁵⁷ Vznikl dualistický systém, v kterém nadace kopírovaly funkce vládních úřadů – ty byly později často neefektivní z důvodu patové situace mezi levicovým premiérem Músavím a jeho spojenci v parlamentu a pravicovou Radou dohlížitelů (která vetovala jejich návrhy); přenechání části ekonomické a sociální agendy para-státním institucím bylo řešení, které bylo přijatelné pro oba politické tábory.⁵⁸ Tato para-státní sféra tedy byla místem, kde se odehrával politický boj mezi režimními elitami (zejména na poli ekonomiky a sociální politiky⁵⁹). Bonjádý slouží tradičně konzervativní frakci, ale je třeba vzít v potaz, že frakční rozdělení v rámci íránského politického systému je nestálé a podpora jednotlivých subjektů se může měnit.⁶⁰ Dualistický systém také umožnil režimním elitám ustát tlaky jednotlivých částí společnosti, protože mohl plnit protichůdné cíle.⁶¹

Bonjádý svými rozsáhlými kulturními a vzdělávacími aktivitami (zakládání škol, univerzit, výzkumných center; publikování knih a časopisů, produkce filmů; pořádání uměleckých festivalů a výstav; zakládání muzeí) postupně začaly přispívat k ideologické indoktrinaci obyvatel⁶² a například dokážou zmobilizovat desetitisíce lidí na prorežimní demonstrace.⁶³

Vedení *bonjádů* je jmenováno prezidentem a potvrzeno *rahbarem*, pod jehož supervizi spadá.⁶⁴ Původně byly *bonjádý* tvořeny jako neziskové organizace, nicméně v průběhu let se přeorientovaly na organizace ziskové. Dále nicméně získávají finance ze státního rozpočtu.⁶⁵ W. Buchta v roce 2000 uváděl, že bonjádý získávají 58 % státního rozpočtu.⁶⁶

⁵⁷ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads),“ 486.

⁵⁸ Harris, *A Social Revolution*, 101–105.

⁵⁹ Harris, *A Social Revolution*, 83.

⁶⁰ Adelkhah, „The Political Economy of the Green Movement, 27.

⁶¹ Harris, *A Social Revolution*, 92.

⁶² Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads),“ 487.

⁶³ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads),“ 487.

⁶⁴ Do smrti Chomejního spadaly bonjádý pod supervizi premiéra.

⁶⁵ Amirahmadi, „Bunjad,“ 236.

⁶⁶ *Salám*, 17. srpna 1994, str. 3. Citováno v Buchta, *Who Rules Iran*, 73.

Bonjádý našly v Íránu úrodnou půdu, protože pro soukromé podnikání v Íránu nejsou ideální podmínky.⁶⁷ Na íránském trhu mají výhodné postavení, protože je část z nich vyjmuta ze zdanění, mají celní výhody, přístup k výhodným půjčkám a lepším směnným kurzům.⁶⁸ Díky tomu se mnoha bonjádům podařilo zaujmout v některých odvětvích íránského trhu monopolní postavení.⁶⁹ Hrají důležitou roli v obcházení ekonomických sankcí, kdy skrze dceřiné společnosti, které disponují majetkem v zahraničí, nakupují stroje a další zařízení.⁷⁰ Dle mnoha autorů jsou bonjádý jednou z hlavních překážek ekonomické reformy v Íránu.⁷¹ Rozrůstání para-státních organizací zapříčinilo přebytek institucí, soutěživost mezi nimi a plýtvání.⁷² V některých případech byly paralelní instituce později sloučeny (například *Bonjád-e omúr-e mohádžerín-e tahmilí* byl převeden pod ministerstvo práce) nebo byly zařazeny přímo pod vládní kontrolu (například Organizace islámské propagandy).⁷³

Salám byly reformistické noviny, které vycházely v 90. letech.

⁶⁷ Esfahani, „Alternative Public Service Delivery Mechanisms in Iran,“ 509.

⁶⁸ V Íránu se oficiální kurz od tržního liší. Oficiální (státem dotovaný) kurz mohou využívat státní podniky atp. V květnu 2021 byl oficiální kurz více než pětikrát výhodnější oproti tržnímu. Pokud se v této práci objeví údaj pouze v dolarech, pak jsem ho nedohledal v riálech. Pokud se objevuje částka v obou měnách, použil jsem přepočtení tržním kurzem k datu údaje; popř. pokud je údaj za určitý rok, tak používám průměrný kurz za daný rok. Historické kurzy íránského riálu oproti americkému dolaru čerpám ze serveru: <https://www.donya-e-eqtesad.com/fa/tiny/news-3373884> a <https://www.jambaran.news/fa/tiny/news-1455315>; kurzy od roku 2012 ze serveru www.bonbast.com.

⁶⁹ Katzman, „Overview of Iran’s Political Economy,“ 3.

⁷⁰ Jenkins, „*Bonyads* as Agents and Vehicles of the Islamic Republic’s Soft Power,“ 168.

⁷¹ Viz Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (*bonyads*)“, 485.

⁷² Maloney, *Iran’s Political Economy*, 147.

⁷³ Maloney, *Iran’s Political Economy*, 125.

3.3. Jaké je zastoupení bonjádů v íránské ekonomice?

Počet zaměstnanců ve státním sektoru (včetně bonjádů) se mezi lety 1976 a 1986 více než zdvojnásobil.⁷⁴ Na konci 80. let se odhadoval celkový rozpočet všech bonjádů na 6 bilionů riálů (5 mld. dolarů), tedy dosahoval téměř poloviny státního rozpočtu.⁷⁵

Odhady, kolik procent íránské ekonomiky bonjádý tvoří, se různí, často se pohybují mezi 10–20 %.⁷⁶ Ale například Kenneth Katzman uvádí, že v roce 2006 tvořily bonjádý 33–40 % íránského HDP, zaměstnávaly na 5 milionů Íránců a poskytovaly sociální a finanční pomoc dalším několika milionům.⁷⁷ Eva Rakel odhaduje, že bonjádý kontrolují přes 40 % íránské ekonomiky mimo ropný průmysl.⁷⁸ Hadi Salehi Esfahani zaujímá střízlivější postoj a pouze uvádí, že několik největších bonjádů produkuje 3–5 % HDP.⁷⁹

Harris vyvrací tvrzení, které se občas objevuje v západních médiích, že Revoluční gardy nebo některý z bonjádů ovládají celou íránskou ekonomiku. Z jeho výzkumu vyplývá, že nejčastější formou firemního uspořádání v íránské ekonomice jsou konglomeráty (díky privatizaci), které diverzifikují své podnikání do mnoha odvětví. Tyto konglomeráty ale mohou být vlastněny různými, ať už státními, para-státními, nebo soukromými aktéry – není tedy přesné je spojovat pouze s bonjádý nebo RG.⁸⁰

⁷⁴ Gheissari, *Contemporary Iran*, 45.

⁷⁵ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads)“, 493.

⁷⁶ Viz Samii, „The Iranian Nuclear Issue and Informal Networks“, 5.

⁷⁷ Katzman, „Overview of Iran’s Political Economy“, 2–3.

⁷⁸ Rakel, „Conglomerates in Iran“, 117.

⁷⁹ Esfahani, „Alternative Public Service Delivery Mechanisms in Iran“, 501.

⁸⁰ Harris, „Iran’s Commanding Heights“, 381–384.

Harris doplňuje, že takovéto konglomeráty nejsou unikátním úkazem pro Írán, ale existují v mnoha dalších zemích jako: Turecku, zemích perského zálivu, Jižní Koreje, Izraeli, Mexiku, Brazílii, Chile a Jižní Africe.

3.4. Privatizace, nebo „pseudo-privatizace“?⁸¹

Po irácko-iránské válce předložil nově zvolený prezident Rafsandžání pětiletý ekonomický plán (1989–1994), který měl zajistit hospodářskou obnovu po vyčerpávající válce a dával důraz na privatizaci. Bylo rozhodnuto, že by privatizace měla sloužit především těm, kteří za války utrpěli.⁸² Bonjádý se ale k privatizaci ve velkém nepřidaly. V první vlně (1992) privatizace prodaly pouze majetek v hodnotě 62,2 miliardy riálů (43 mil. dolarů).⁸³

V roce 1994 přijal parlament zákon, který povolil vládě prodávat státní podniky válečným veteránům a pozůstalým po válečných obětech. Vzhledem k tomu, že ale tito lidé neměli finanční prostředky k provedení takovýchto akvizic, zákon umožnil, aby je mohly zastupovaly bonjádý – a to především BM a *Bonjád-e šahíd*.⁸⁴

Za Ahmadínežádova prezidentství (2005–2013) proběhla doposud nejrozsáhlejší privatizace. Podle výpočtů Harrise proběhlo za vlády Ahmadínežáda přes 85 % všech privatizačních transakcí z období let 1991–2016. Mnoho z těchto státních podniků byl prodáno na kontrolovaných aukcích⁸⁵ nebo prodáno ve slevě. Hlavními beneficienty této privatizace byly vojenské organizace, bonjádý a penzijní fondy. Tato rozsáhlá privatizace byla zastavena až s nástupem Rouháního administrativy v roce 2014.⁸⁶

Od 90. let 20. století tedy získaly bonjádý mnoho státních firem skrze privatizaci. Organizace pro burzu a cenné papíry (SEO) odhadovala, že na 20 tisíc firem v Íránu je vlastněno para-státními subjekty (tj. nejen bonjádý⁸⁷). Do poloviny roku 2016 nedodalo 19 tisíc z těchto firem SEO finanční výkazy. Kvůli nedostatku transparentnosti je těžké odhadnout, které konkrétní subjekty nejvíce z privatizace profitovaly.⁸⁸

⁸¹ Termín „pseudo-privatizace“ používá K. Harris ve své knize *A Social Revolution* právě pro specifickou privatizaci v Íránu, kdy privatizovaly zejména para-státní subjekty, a ne subjekty soukromé.

⁸² Harris, „Iran’s Commanding Heights,“ 371–372.

⁸³ Rakel, „Conglomerates in Iran,“ 118.

⁸⁴ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads)“, 494.

⁸⁵ Aukce, na které je vpuštěn omezený počet zájemců.

⁸⁶ Harris, „Iran’s Commanding Heights,“ 375.

⁸⁷ Dále hlavně Revoluční gardy, Basídž, *Setád*.

⁸⁸ Harris, „Iran’s Commanding Heights,“ 363–364.

3.5. Přehled nejvýznamnějších bonjádů

Bonjádý lze rozdělit do tří kategorií: veřejné, soukromé a islámské-charitativní (*vaqf*).⁸⁹ Mezi pole působnosti bonjádů patří krom ekonomických činností propaganda, sociální služby a umění. Nejdůležitějšími a největšími bonjádý jsou *Bonjád-e mostazafán* (Nadace utlačovaných) a *Bonjád-e šahíd* (Nadace mučedníků) – ty byly založeny za účelem naplnění revolučního cíle sociální rovnosti.⁹⁰

Za zmínku ale stojí i další: Nadace svatyně Imáma Rezy v Mašhadu (*Ástán-e gods-e razaví*), která spravuje nejdůležitější iránské poutní místo a vlastní v provincii Chorásán pozemky v hodnotě až 20 miliard dolarů a je v provincii největším zaměstnavatelem⁹¹; Komise Imáma Chomejního pro sociální pomoc (*Komite-je emdád-e emám-e Chomejní*), která vybírá náboženské daně a přerozděluje je mezi potřebné v Íránu i v zahraničí;⁹² Nadace 15. chordádu (*Bonjád-e pánzdah-e chordád*), která je nechvalně známá vypsáním odměny na hlavu autora Satanských veršů Salmana Rushdieho; Nadace Fárábí (*Bonjád-e sínemáji-je fárábí*), která propaguje iránskou kinematografii; Organizace islámské propagandy (*Sázmán-e tablíghát-e eslámí-je írán*), která propaguje myšlenky Islámské revoluce nebo Nadace poselství (*Bonjád-e resálat*), která vydává stejnojmenné konzervativní noviny *Resálat*.⁹³

3.6. Transparentnost, odpovědnost a reforma

Bonjádý se z velké části nezodpovídají vládě ani parlamentu, pouze *rahbarovi*. Většinu porevoluční doby také neměly povinnost odvádět daně, být transparentní a předkládat své účetnictví kontrolám.⁹⁴

⁸⁹ Amirahmadi, „Bunjad,“ 234.

⁹⁰ Maloney, *Iran's Political Economy*, 121–122.

⁹¹ Katzman, „Overview of Iran's Political Economy,“ 4.

⁹² Jenkins, „*Bonyads* as Agents and Vehicles of the Islamic Republic's Soft Power,“ 164.

⁹³ Maloney, *Iran's Political Economy*, 121.

⁹⁴ Maloney, *Iran's Political Economy*, 125.

Za Chátamího prezidentství se část politického spektra snažila zavést danění bonjádů a zprivatizovat jejich dceřiné společnosti. Jak ale argumentuje Rakel, vláda závisela na bonjáděch kvůli nedostatečné akumulaci kapitálu pro převody zdrojů a domácí investice.⁹⁵ V roce 1998 parlament vznesl návrh na oddělení ekonomických a charitativních aktivit *Bonjád-e Mostaz'afán*; návrh státního rozpočtu pro íránský rok 1378 (1999–2000) obsahoval zrušení daňové výjimky pro bonjádý. Do konečné verze rozpočtu ovšem Rada dohlížitelů vznesla námitku, že bonjádý vznikly dekretem Chomejního a striktně spadají pod autoritu *rahbara*. Jinými slovy, že parlament nemá pravomoc měnit jejich status, a tedy nemůže rozhodnout o jejich zdanění.⁹⁶ Chátamího administrativa se rovněž snažila sloučit několik bonjádů (zejména *Komíte-je emdád*) pod nové ministerstvo sociálního zabezpečení, to se jí ovšem kvůli obstrukcím konzervativní frakce a jednotlivých bonjádů nepodařilo.⁹⁷

V roce 2014 parlament schválil zákon zabývající se transparentí para-státních organizací, který stanovil bonjádům povinnost předkládat finanční výkazy SEO. Nicméně konkrétní informace o jejich hospodaření jsou stále veřejnosti skryty.⁹⁸ Ali Saeidi poznamenává, že nedostatek odpovědnosti a transparentnosti vede k rozsáhlé korupci. Dodává, že vede také ke snížení produktivity – to vidíme, když některé z firem pod křídly bonjádů zkrachují.⁹⁹

Prezident Rouhání si vytyčil za cíl omezit vliv Revolučních gard, milicí *Basidž* a bonjádů – v jejich zájmu totiž je, aby převládali konzervativci v rámci frakčního rozdělení politického spektra. Harris v roce 2019 uváděl, že tato snaha nedosáhla žádných větších výsledků.¹⁰⁰

⁹⁵ Rakel, „Conglomerates in Iran,“ 118.

⁹⁶ Maloney, *Iran's Political Economy*, 289.

⁹⁷ Harris, *A Social Revolution*, 186.

⁹⁸ Ázarmí, „Bonjád-e mostaz'afán az ágház tá aknún,“ [Nadace utlačovaných od začátku po současnost] *BBC Persian*, 2. prosince 2017, dostupné online: <https://www.bbc.com/persian/iran-features-42378588> (Navštíveno 15. 4. 2021)

⁹⁹ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads)“, 496.

¹⁰⁰ Saikal, *Iran Rising*, 122; 137.

3.7. Politický vliv a neformální funkce bonjádů

Po svém zvolení *rahbarem* Chámenejí konsolidoval moc mnoha způsoby. Z mnoha bonjádů se staly opory jeho moci – díky nim mohl financovat své aktivity mimo státní rozpočet.¹⁰¹ Vlivem spojení bonjádů s kanceláří *rahbara* získávají prohlášení jejich ředitelů politickou váhu. Například když se prezident Rafsandžání v roce 1989 snažil revidovat íránskou zahraniční politiku, Nadace 15. chordádu oznámila, že zvýší odměnu za zavraždění Salmana Rushdieho. Rafsandžání na toto reagoval, že jsou soukromá charitativní organizace.¹⁰² Bez úzkého napojení na režimní elity by si zajisté ale takové vyjádření nemohla nadace dovolit.

Bonjády mají i privilegovaný přístup ke vzdělání. Porevoluční režim zavedl tzv. „revoluční kvóty“, které zajišťovaly určitým skupinám místa na univerzitách. Například v roce 1983 bylo v rámci kvót 5 % míst rezervováno rodinám vojáků padlých ve válce, 2 % hendikepovaným válečným veteránům a 23 % členům revolučních organizací (včetně bonjádů). V roce 1989 schválil parlament zákon, který rezervuje až 40 % míst na univerzitách válečným veteránům a jejich rodinám,¹⁰³ tedy z velké části sociálním skupinám, které jsou spjaté s bonjádý.

Když se v 80. letech distribuovaly pozemky v rámci městské pozemkové reformy, půjčky na nové stavby byly financovány Bank-e Maskan (Bankou pro bydlení) často na základě doporučení různých bonjádů.¹⁰⁴ V provincii Chorásán-e razaví zase někteří farmáři doufali, že po revoluci jim budou navraceny pozemky zkonfiskované šáhem. Jenže tyto pozemky přešly do vlastnictví Nadace Imáma Rezy v Mašhadu. Někteří věřící se dokonce odmítají modlit v modlitebnách patřících k mauzoleu Imáma Rezy, protože jsou postavené na těchto pozemcích. Nadace byla kritizována i starostou Mašhadu, protože ročně přicestují do města miliony poutníků, kteří Nadaci dávají příspěvky, ale výdaje spojené s takovým množstvím osob ve městě musí platit radnice.¹⁰⁵

¹⁰¹ Maloney, *Iran's Political Economy*, 196–197.

¹⁰² Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads),“ 485.

¹⁰³ Harris, *A Social Revolution*, 112–113.

¹⁰⁴ Valibeigi, „Banking and Credit Rationing Under the Islamic Republic of Iran,” 64.

¹⁰⁵ Adelhah, „The Political Economy of the Green Movement,” 29.

Kvůli nedostatku transparentnosti bonjádů se dozvídáme o korupci pouze ve výjimečných případech, kdy se dostanou do sporu jednotliví beneficianti korupčních schémat a poskytnou tisku očeřující dokumenty, které vyvolají parlamentní vyšetřování.¹⁰⁶ Nejznámější korupční kauzou, která bude popsána v další kapitole, je zpronevření peněz Banky Sáderát z roku 1995.

Bonjádý hrají také nepostradatelnou roli pro *soft power*¹⁰⁷ Íránu, a to zejména v zahraniční politice. V zahraničí propagují Islámskou revoluci a perskou identitu skrze byznys, filantropii a média.¹⁰⁸ Jako para-státní instituce jsou bonjádý ve vytváření *soft power* mnohem efektivnější než vláda, protože jsou od ní odděleny. Důvodem je to, že v dnešním liberálním uspořádání světa mají autokratické režimy s uplatňováním *soft power* problém.¹⁰⁹

Po americké invazi do Iráku byly bonjádý prvními iránskými subjekty, které na jeho území byly aktivní. V Afghánistánu propagují bonjádý (*Komíte-je Emdád*) ší'ismus a anti-amerikanismus.¹¹⁰ *Komíte-je Emdád* podporovalo miliony dolarů konflikty zasažené a sociálně znevýhodněné obyvatele Palestiny, Iráku, Libanonu, Tádžikistánu, Bosny a Hercegoviny, Čečenska, Kosova a Ázerbajdžánu.¹¹¹

Vztahy Íránu a libanonského Hizballáhu jsou dobře známé a role bonjádů (zejména *Bonjád-e šahíd*) v podpoře Hizballáhu je popsána i v českých publikacích, proto se tím tato práce nezabývá.¹¹²

¹⁰⁶ Buchta, *Who Rules Iran*, 73–74.

¹⁰⁷ Pojem „měkké moci“ zavedl do oboru mezinárodních vztahů americký politolog Joseph Nye na začátku 90. let 20. století.

¹⁰⁸ Jenkins, „*Bonyads as Agents and Vehicles of the Islamic Republic's Soft Power*,“ 156.

¹⁰⁹ Jenkins, „*Bonyads as Agents and Vehicles of the Islamic Republic's Soft Power*,“ 159.

¹¹⁰ Jenkins, „*Bonyads as Agents and Vehicles of the Islamic Republic's Soft Power*,“ 163.

¹¹¹ Jenkins, „*Bonyads as Agents and Vehicles of the Islamic Republic's Soft Power*,“ 164–165

¹¹² Viz Beránek a Ťupek, *Dvoji tvář islámské charity*, 154–161; Čech, *Írán a kultura mučednictví*, 306–310.

3.8. Bonjádý součástí sociálního systému

Islámská republika prosazuje od revoluce politiku sociální spravedlnosti, „sociální politika porevolučního státu hrála stěžejní roli pro konsolidaci a legitimaci Islámské republiky jako národního státu.“¹¹³ Mezi lety 1978 a 2003 klesl počet osob pod úrovní chudoby z 47 % na 19 %. Okolo 10 % Íránců bylo v roce 2006 zapojeno do státních programů sociální podpory.¹¹⁴ Harris také vysvětluje, že zaměstnání ve státním sektoru je efektivní metodou sociálního zabezpečení pro státy, které nedisponují dostatečnými kapacitami pro složitější systémy. Do roku 1983 pracovala většina dělnické třídy ve státních podnicích, tedy miliony osob vyloučených ze sociálního pojištění před revolucí začaly být přímo podporovány státem.¹¹⁵

Porevoluční Írán zdědil po šáhově režimu předchozí systém sociálního pojištění, ale sociální pomoc byla rozšířena skrze revoluční para-státní organizace. Revoluční instituce umožnily dosud zanedbávaným skupinám obyvatelstva vzestup ve společnosti. Tento dualistický systém sociálního státu byl více inkluzivní.¹¹⁶ Bonjádý jsou tedy vedle Státní organizace pro sociální zabezpečení aktéry sociální politiky v Íránu. Patří mezi ně: Nadace utlačovaných (*Bonjád-e mostaz'afán*), Nadace mučedníků (*Bonjád-e šahíd*), Komise Imáma Chomejního pro sociální pomoc (*Komite-je emdád*), Nadace 15. chordádu (*Bonjád-e pánzdahom-e chordád*) a Nadace pro bydlení (*Bonjád-e maskan*).¹¹⁷ Bonjádý poskytují sociální služby až 15 % obyvatel Íránu a získávají až 30 % státních financí určených na zdravotní a sociální služby a sociální pojištění.¹¹⁸ Bonjádý ale hlavními aktéry sociální politiky porevolučního Íránu nejsou, v roce 2012 zaopatřovaly státní organizace (sociální a zdravotní pojištění) přes 75 % obyvatelstva.¹¹⁹

¹¹³ Harris, *A Social Revolution*, 81.

¹¹⁴ Katzman, „Overview of Iran's Political Economy,“ 2.

¹¹⁵ Harris, *A Social Revolution*, 104.

¹¹⁶ Harris, *A Social Revolution*, 82.

¹¹⁷ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads)“, 487–488.

Bonjád-e maskan byl později začleněn do Ministerstva pro bydlení. Viz Maloney, *Iran's Political Economy*, 124.

¹¹⁸ Esfahani, „Alternative Public Service Delivery Mechanisms in Iran,“ 501.

¹¹⁹ Brumberg and Farhi, *Power and Change in Iran*, 75

Nejaktivnějším bonjádem na poli sociální politiky je *Komíte-je emdád*, který finančně pomáhá nízkopříjmovým rodinám, hraří jim zdravotní pojištění; nabízí nízkouřokové půjčky na bydlení; přiděluje studijní stipendia a vyplácí starobní důchody v chudých rurálních oblastech. Během irácko-iránské války podporoval přes dva miliony Íránců. Po válce byly jeho aktivity rozšířeny a mezi lety 2000–2010 z jeho programů benefitovalo 6–10 % iránské populace. Bonjád získává část svých prostředků z dobrovolných příspěvků (známé modré schránky se symbolem prosících rukou, které jsou často k vidění v iránských městech), ale většinu jeho rozpočtu zajišťují státní prostředky.¹²⁰

Bonjádý se neřídí pravidly Státní organizace pro sociální zabezpečení, ale samy si stanovují kritéria pro udělení podpory. Katzman argumentuje, že výsledkem toho je, že sociální podporu dostávají i ti, kdo jí nepotřebují. Oproti tomu chudí Íránci, kteří nemají sociální kontakty nebo jsou z rozličných důvodů vnímání režimem nepřátelsky, na sociální podporu bonjádů často nedosahují.¹²¹ Mahmoud Messkoub tvrdí, že poskytování sociálních dávek se stalo důležitým nástrojem sociální kontroly, a je tedy politickým nástrojem.¹²²

V kontrastu k tomuto, Esfahani porovnával roli *Komíte-je emdád* a Státní organizace pro sociální zabezpečení. Došel k závěru, že bonjádý mají potenciál přispět k rozdělování sociální pomoci a potírání chudoby, protože jsou flexibilnější a dokážou lépe pracovat s lokálními kontexty. Navíc oproti soukromým organizacím mají výhodu v dobrých vztazích s vládnoucí elitou – což je podmínkou pro jejich efektivní fungování. Oproti nim je ale Státní organizace pro sociální zabezpečení efektivnější v zajišťování sociální rehabilitace.¹²³

¹²⁰ Harris, *A Social Revolution*, 106–110.

¹²¹ Katzman, „Overview of Iran’s Political Economy,“ 2.

¹²² Mahmood Messkoub, „Constitutionalism, Modernization, and Islamization: The Political Economy of Social Policy in Iran,“ in *Social Policy in the Middle East*, eds. Massoud Karshenas and Valertne M. Moghadam, (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 217. Citováno v Pryor, „The Political Economy of a Semi-industrialized Theocratic State,“ 253.

¹²³ Esfahani, „Alternative Public Service Delivery Mechanisms in Iran,“ 523.

3.9. Shrnutí

Revoluční bonjádý mají celou řadu formálních cílů, mezi nejdůležitější z nich patří zasazování se o sociální spravedlnost a podporování vzdělávání a kultury v souladu s islámskou ideologií státu. Vedle nich ale plní i řadu neformálních funkcí. Díky svým ekonomickým a sociálním aktivitám generují politický vliv, který se dá zúročit jak pro podporu samotného režimu, tak pro boj mezi jednotlivými frakcemi. Zdá se, že ambivalentní vztah bonjádů ke státu a formální oddělení od něj umožňuje bonjádům lépe cílit některé sociální služby a být v rámci *soft power* efektivnější než stát v zahraniční politice (propagace íránského režimu, šíření anti-amerikanismu). Bonjádý jsou z velké části netransparentní a neodvádí daně, tedy nejsou kontrolovány vládními institucemi.¹²⁴ Jejich nečitelnost dokládá nespočet odlišných a rozporuplných odhadů jejich jmění a zastoupení v íránské ekonomice.

Bonjádý jsou opět ukázkou *klientelismu* na několika úrovních. Pozice ředitelů velkých bonjádů jsou vlivné a odpovídají se pouze *rahbarovi*. Bonjádý nejdříve cílily svou podporu na osoby utiskované za šáha a později zejména na válečné veterány a rodiny obětí války s Irákem. Podporují nejchudší vrstvy a v nich také zřejmě Islámská republika nachází největší oporu. Pro sociální skupiny napojené na bonjádý je zajištěno zaměstnání, privilegovaný přístup ke vzdělání a sociální mobilita. Co se týče *korupce*, zřídka kdy se o ní dozvíme, ale kvůli netransparentnosti bonjádů není vyloučená. Kancelář *rahbara* zřejmě čerpá finanční prostředky od bonjádů a vzhledem k tomu, že bonjádý část financí získávají od státu, naskytá se možnost, že některé státní finance jsou tímto způsobem zpronevěřeny.

V této kapitole byl představen v obecné rovině fenomén bonjádů, jejich nejdůležitější funkce a činnosti. Z uvedeného je patrné, že bonjádý vykazují *neopatrimonální* rysy. Mechanismy *neopatrimonialismu* budu dále analyzovat v rámci případové studie o největším z íránských bonjádů.

¹²⁴ Podléhají *rahbarovi*, neodpovídají se žádné z republikánských institucí (prezidentově vládě, nebo parlamentu).

4. Bonjád-e mostaz'afán

„Islámská revoluce vzešla od utlačovaných, a tak musí být o utlačované postaráno.“

Mohammad Taqí Bání¹²⁵

4.1. Počátky nadace a 80. léta

*Bonjád-e mostaz'afán-e enqeláb-e eslámí*¹²⁶ (BM; Nadace utlačovaných Islámské revoluce) založil dekretem přímo ájatolláh Chomejní 5. března 1979 a pověřil jej podporou „utlačovaných“.¹²⁷ Uložil se do něj zkonfiskovaný majetek šáha a jeho nejbližších spolupracovníků.¹²⁸ BM byl *de facto* následníkem Nadace Pahlaví (která vlastnila jednu pětinu všech soukromých statků v Íránu¹²⁹) a její majetek více než zdvojnásobil pohlcením jmění 51 íránských milionářů, prominentů předchozího režimu.¹³⁰ Během revolučních měsíců BM získal majetek dalších deseti tisíců Íránců, kteří utekli ze země nebo byli popraveni, a v květnu 1979 na rozkaz Revolučního výboru získal půjčku jedné miliardy riálů (7 mil. dolarů) od Centrální banky.¹³¹ Nadace byla důležitým ekonomickým a politickým nástrojem v prvních měsících po revoluci posloužila upevnění postavení chomejnistů v čele země.¹³²

¹²⁵ Mohammad Taqí Bání byl ředitelem Státní organizace pro plánování a rozpočet. Citováno v: Harris, A *Social Revolution*, 100.

¹²⁶ V práci dále budu pro zjednodušení používat zkratku „BM.“ Nadace je obecně známá pod zkráceným názvem *Bonjád-e mostaz'afán* (Nadace utlačovaných) – to byl také její název původní. V roce 1988 jej Chomejní změnil na *Bonjád-e mostaz'afán va džánbázán* (Nadace utlačovaných a válečných veteránů). V roce 2004 byl přejmenován na svůj současný název. Viz Ázarmí, „Bonjád-e mostaz'afán az ágház tá aknún,“ [Nadace utlačovaných od začátku po současnost] *BBC Persian*, 2. prosince 2017, dostupné online: <https://www.bbc.com/persian/iran-features-42378588> (Navštíveno 15. 4. 2021)

¹²⁷ Per. *mostaz'afán* nebo *mostaz'afín*. Chomejní prosazoval, aby *ti, kdo byli utlačováni celý svůj život, nebyli utlačováni za Islámské republiky*. Tento pojem označuje osoby, které byly opomíjeny předchozím režimem, osoby z chudobou ohrožených oblastí a nedostatečným ekonomickým a sociálním kapitálem. Viz Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, 107; Harris, *A Social Revolution*, 107.

¹²⁸ Maloney, *Iran's Political Economy*, 117.

¹²⁹ *The Iranian*, 17 října 1979, 5. Citováno v: Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, 132.

¹³⁰ Abrahamian, *A History of Modern Iran*, 241–242.

¹³¹ Rashidi, Ali, „De-Privatisation Process and the Iranian Economy after the Revolution of 1979,“ in *The Economy of Islamic Iran: Between State and Market*, ed. Thierry Colville (Tehran: Institut Français de Recherche en Iran, 1994), 47. Citováno v: Maloney, *Iran's Political Economy since the Revolution*, 121.

¹³² Maloney, *Iran's Political Economy since the Revolution*, 122.

Osmého září 1979 prohlásila vláda novinové domy *Ettelá'át* a *Kajhán*¹³³ za nelegálně získané akvizice a převedla je do vlastnictví BM.¹³⁴ Tyto dva novinové domy, jejichž denní vydání měla okolo sta tisíc výtisků, byly následně zbaveny všech „neislámských“ novinářů. O měsíc později potkal stejný osud i noviny *Ájandegán*.¹³⁵

V říjnu 1979 již měla nadace pod svými křídly více než sto společností, které podnikaly zejména v oblasti hoteliérství, stavebnictví, nemovitostí, zemědělství a vydavatelství. Nadace byl rozdělena na 13 sekcí a měla své kanceláře ve všech důležitých provinčních městech. Stala se důležitým nástrojem režimu v oblasti ekonomiky.¹³⁶

V květnu 1980 pověřil Chomejní supervizi bonjádú premiéra poté, co měl pochybnosti o jejím správném fungování.¹³⁷ Na konci roku 1980 vlastnil BM částečně nebo úplně 259 společností. Za dalších dva a půl roku převzal kontrolu nad dalšími 236 společnostmi. Z celkových téměř 500 společností se 200 zabývalo výrobou, 250 obchodem a 45 zemědělstvím. Nadace měla 85 tisíc zaměstnanců, tedy mnohem více než Národní íránská ropná společnost.

V roce 1982 pod BM spadalo 3426 subjektů, z nichž zhruba jedna třetina byly společnosti aktivní v průmyslu, těžarství, zemědělství, finančnictví, stavebnictví a kultuře; dvě třetiny byly nemovitosti a byty. Podle výroční zprávy BM v roce 1986 zaměstnávala nadace přes 42 tisíc osob a měla výnosy ve výši 136,7 miliardy riálů (185 mil. dolarů).¹³⁸

Během války s Irákem se Chomejní rozhodl pro rozšíření působení BM a pověřil jej zaopatřováním válečných veteránů a rodin zemřelých. Tímto nabyla nadace vyšší kredibility v očích Íránců, jelikož se starala o pozůstalé po těch, kteří položili za stát život – etablovala se jako opatrovník „mučedníků“.¹³⁹ V roce 1987 nařídil Chomejní, aby byly všechny statky

¹³³ Noviny dnes vychází i v angličtině, do které se přepisují „Kayhan.“ Viz www.kayhan.ir.

¹³⁴ Íránská ústava zajišťuje právo na soukromé vlastnictví, pokud je legitimně získáno. Pokud je nabyto nelegitimně, má íránská vláda povinnost jej zabavit a navrátit původnímu majiteli, popř. při neexistenci majitele si jej nechat.

¹³⁵ Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, 129.

¹³⁶ Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, 132.

¹³⁷ Maloney, *Iran's Political Economy*, 122.

¹³⁸ Amirahmadi, „Bunjad,“ 236.

¹³⁹ V roce 1988 se BM přejmenoval na *Bonjád-e mostaz'afán va džánbazán* (Nadace utlačovaných a válečných veteránů) a měl mmj. na starost zaopatřování válečných veteránů. Tato agenda v roce 2004 přešla pod *Bonjád-e šahíd* (Nadaci mučedníků). Harris, *A Social Revolution*, 88.

s nejistým vlastnictvím převedeny do vlastnictví státu a rozděleny mezi revoluční organizace za účelem podpory válečných obětí. Díky těmto důvodům nabralo další rozšiřování BM spád.¹⁴⁰

4.2. Od 90. let po současnost

Do roku 1990 aktivita bonjádů významně vzrostla. Pro ilustraci jeho postavení lze uvést, že v tomto roce byl BM jediným oficiálním zástupcem automobilek Mercedes, BMW, Volkswagen a Toyota. Následující výčet údajů z různých zdrojů dokresluje ekonomickou roli BM i netransparentnost jeho podnikání.

V roce 1992 informovaly New York Times, že jeho roční rozpočet dosahuje 10 miliard dolarů.¹⁴¹ Zaměstnával přes 65 tisíc lidí s rozpočtem, který se údajně rovnal téměř 10 % státního rozpočtu. Mezi lety 1989–1992 se odhadoval podíl BM na íránském HDP mezi 1,5–10 %, ovšem s tím, že k odhadům neexistovala potřebná data.¹⁴²

V roce 1993 získal BM v první vlně privatizace 410 ekonomických subjektů (18 % privatizovaných společností).¹⁴³

V roce 1994 dosahoval objem transakcí BM 6 bilionů riálů (2,3 mld. dolarů), v porovnání s tím stát v tom samém roce vybral na daních 5,5 bilionů riálů (2 mld. dolarů).¹⁴⁴ Ředitel BM Mohsen Rafiqdúst odhadoval v roce 1995 hodnotu nadace na 10 miliard dolarů.¹⁴⁵

V červnu 1999 byl v reakci na požadavky větší odpovědnosti a transparentnosti BM vyměněn ředitel Mohsen Rafiqdúst za Mohammada Forúzandeho. Nový ředitel prohlásil, že 80 % z celkových zhruba 350 společností pod bonjádem je ztrátových. Slíbil zprivatizovat 250 z nich (do roku 2004 pouze 37) a skoncovat s korupční reputací několika z nich. Dále přislíbil

¹⁴⁰ Maloney, *Iran's Political Economy*, 147.

¹⁴¹ Amirahmadi, „Bunjad,“ 236.

¹⁴² Rakel, „Conglomerates in Iran,“ 123.

¹⁴³ Harris, „Iran's Commanding Heights,“ 372.

¹⁴⁴ Rakel, „Conglomerates in Iran,“ 123.

¹⁴⁵ Buchta, *Who Rules Iran*, 74

spolupráci na ekonomických reformách a zveřejnění účetnictví bonjádú. Menší reformou bylo zrušení 90 z 120 ředitelských pozic a 24 z 32 exekutivních pozic bonjádú.¹⁴⁶

V roce 2000 odhadoval Mezinárodní měnový fond hodnotu BM na 3,5 miliardy dolarů.¹⁴⁷ Suzanne Maloney v témže roce napsala, že BM ovládá 800–1500 společností s celkovou hodnotou majetku okolo 12 miliard dolarů a zaměstnává 400–700 tisíc osob.¹⁴⁸ V roce 2006 uváděl Katzman, že pod BM spadalo přes 400 společností a továren s celkovou hodnotou okolo 12 miliard dolarů a BM byl největší ekonomickou entitou v Íránu po samotném státu.¹⁴⁹

V roce 2017 zveřejnila Auditorská organizace (*Sázmán-e hesábresi*) finanční výkazy BM za roky 2001–2016.¹⁵⁰ Vyplývá z nich, že hlavní ekonomické aktivity BM jsou v oblasti služeb (finančnictví a informační technologie), průmyslu a těžby, energií, stavitelství, zemědělství; spadají pod 11 holdingů a 189 společností. K tomu BM vlastní další organizace, které se zabývají kulturní a sociální agendou. Mezi nejznámější společnosti v portfoliu BM patří telekomunikační firma Irancell, Ropná společnost Behrán (Behran Oil Company), Banka Síná a stavební projekty Severoteheránské dálnice a Alavi Tower v New Yorku.¹⁵¹ Celkovou hodnotu bonjádú zpráva stanovila na 630 bilionů riálů¹⁵² (17,5 mld. dolarů¹⁵³). Ekonom Salehi-

¹⁴⁶ Saeidi, „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads)“, 496.

¹⁴⁷ Katzman, „Overview of Iran’s Political Economy“, 3.

¹⁴⁸ Maloney, Suzanne, „Agents or Obstacles? Parastatal Foundations and Challenges for Iranian Development,“ in *The Economy of Iran: Dilemmas of an Islamic State*, ed. Parvin Alizadeh (New York: I.B. Tauris, 2000). Citováno v Pryor, „The Political Economy of a Semi-industrialized Theocratic State,“ 251.

Tuto kapitolu od Suzanne Maloney se mi bohužel nepodařilo získat, tudíž nemohu plně evaluovat její údaje, nicméně se zdají být výrazně nadsazené (u zaměstnanců 10–15krát vyšší čísla než oficiální údaje)

¹⁴⁹ Katzman, „Overview of Iran’s Political Economy“, 3.

¹⁵⁰ Od té doby nebyly další výkazy zveřejněny.

¹⁵¹ Ázarmí, Áraš. „Bonjád-e mostaz’afán az ágház tá aknún.“ [Nadace utlačovaných od začátku po současnost] *BBC Persian*, 2. prosince 2017. Dostupné online: <https://www.bbc.com/persian/iran-features-42378588> (Navštíveno 15. 4. 2021)

¹⁵² „Bonjád-e mostaz’afán, Ástán-e qods, Qarárgáh-e chátam va Setád-e edžrájí čand dar sad az eqtesád-e kešvar rá dar echtijár dáránd?“ [Kolik procent ekonomiky země kontrolují Nadace utlačovaných, Nadace svatyně Imáma Rezy, Chátam al-Anbijá a Setád?] *Eghtesad online*, 29. září 2019. Dostupné online: <https://www.eghtesadonline.com/n/1uAi> (Navštíveno 21. 4. 2021)

¹⁵³ Průměrný tržní kurz za íránský rok 1395 (2016/2017) byl 36 tisíc IRR za 1 USD. Za íránský rok 1399 (2020/2021) to bylo ovšem 231 tisíc IRR za 1 USD, tedy s tímto přepočtem by hodnota BM byla pouze 2,7 miliardy dolarů.

Esfahani odhadoval, že v roce 2020 se hodnota mohla vyšplhat na 1,071 trilionu riálů (4,6 mld. dolarů¹⁵⁴).

V roce 2019 několik měsíců po svém jmenování do čela BM prohlásil Parváz Fattáh, že od íránského roku 1396 (2017/2018) jsou bonjádny povinné platit daně. Do té doby údajně odvedl bonjádny na daních 6,7 bilionů riálů (168 mil. dolarů) a za uplynulý rok (2018/2019) odvede 10 bilionů riálů (95 mil. dolarů). Fattáh sdělil, že BM zaměstnává okolo 45 tisíc osob.¹⁵⁵ Je ovšem třeba brát v potaz, že BM je schopen zapojit do charitativních činností i velké množství dobrovolníků.¹⁵⁶

V červnu 2020 ohlásil ředitel Fattáh za uplynulý íránský kalendářní rok nárůst ročních výnosů o 34 % na 360 bilionů riálů (okolo 2,7 mld. dolarů), hrubý zisk stanovil na 70 bilionů riálů (přes 530 mil. dolarů), na daních měl BM zaplatit na 10 bilionů riálů (74 mil. dolarů). Server Iranwire vypočítal čistý zisk BM na 36 bilionů riálů (266 mil. dolarů).¹⁵⁷ Americké ministerstvo financí, které v listopadu 2020 zařadilo BM na svůj sankční seznam, uvádí, že nadace vlastní na 160 společností a holdingů v klíčových sektorech íránské ekonomiky, tj. ve finančním, energetickém, stavebním a těžebním sektoru a tvoří 1 % íránského HDP.¹⁵⁸ Mezi

¹⁵⁴ Salehi-Isfahani, Djavad, „Is Iran on the verge of collapse or a menace flush with cash? How hawks sell régime change using contradictory arguments,“ *Responsible Statecraft*, 28. dubna 2020. Dostupné online: <https://responsiblestatecraft.org/2020/04/28/how-hawks-sell-regime-change-iran/> (Navštíveno 21. 4. 2021)

¹⁵⁵ „Bonjád-e Mostaz'afán az kárhá-je kúčak cháredž mí šavad,“ [Nadace utlačovaných se nebude zaměřovat na malé podniky] Zprávy Íránské obchodní komory, 25. prosince 2019, dostupné online: <http://otaghiranonline.ir/news/31640> (Navštíveno 30. 4. 2021)

¹⁵⁶ Webové stránky Bonjád-e mostaz'afán, „Džoz'íátí az porože-je mahrúmiját zadáji-je se hezár miliard túmání-je Bonjád-e mostaz'afán,“ [Podrobnosti o projektu na pomoc znevýhodněným za 30 bilionů riálů] 21. února 2021, dostupné online: <http://www.bonyad.net/u/1Ks> (Navštíveno 2. 5. 2021)

¹⁵⁷ „Túl va arz-e Bonjád-e mostaz'afán dar eqtesád-e írán če qadr ast?“ [Jak velkou část ekonomiky zabírá Nadace utlačovaných?] *Iranwire*, 11. srpna 2020 dostupné online: <https://iranwire.com/fa/features/40170> (Navštíveno 4. 5. 2021)

¹⁵⁸ U.S. Department of the Treasury, „Treasury Targets Vast Supreme Leader Patronage Network and Iran's Minister of Intelligence,“ 18. listopad 2020, dostupné na: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sml185> (navštíveno 10. 4. 2021)

Zde je třeba brát v potaz, že se jedná o politický zdroj. Zpráva například uvádí, že „podle minulého ředitele BM pouze 7 % zisku nadace bylo použito na charitativní účely.“ Dohledal jsem zprávu z roku 2017, ve které ředitel Sa'ídíkijá opravdu hovoří o tom, že „v minulých letech šlo 7 % zisku nadace“ na charitativní činnosti, ovšem dále dodává, že „letos to bude 40 %.“ Viz „Sahm-e Bonjád-e mostaz'afán az eqtesád kamtar az jek dar sad ast [Podíl BM na ekonomice je méně než jedno procento] *Etemád*, 10. prosince 2017. Dostupné online: <https://www.etemadnewspaper.ir/fa/main/detail/92748/سهم-بنیاد-مستضعفان-از-اقتصاد-کمتر-از-چک-در-صد-است> (Navštíveno 28. 4. 2021)

300 největšími firmami zapsanými na Teheránské burze je BM úplným vlastníkem jedné společnosti a většinovým vlastníkem dalších dvou.¹⁵⁹

Velký rozsah údajů a nedostatek relevantních dat nám opět ukazuje míru netransparence bonjádů. Pokud shrneme odhady expertů a oficiální výroky samotného BM, tak se zdá, že největší ekonomickou sílu měl bonjád okolo 90. let a důležitou ekonomickou roli hrál v revolučních letech. Po přelomu tisíciletí začal bonjád více odprodávat dceřiné společnosti a v posledních letech by i měl odvádět daně.

4.3. Bonjád-e mostaz'afán: instituce veřejného zájmu?

V následující podkapitole se pokusím evaluovat aktivity BM, které slouží veřejnému zájmu. Vzhledem k tomu, že *veřejný zájem* je velmi obecný termín, zaměřím se na to, jak moc nadace naplňuje své proklamované cíle. Ty definuje následovně: „pomoc v boji proti chudobě a nouzi v oblastech ohrožených chudobou; podpora příležitostí ke zvyšování úrovně života utlačovaných v oblasti materiální, duchovní a kulturní; rozvoj celkové ekonomické produktivity a optimalizace investičních a akciových portfolií; rozvoj lidského kapitálu a technologií; využívání kulturních fondů bonjádů k distribuci kulturních a historických materiálů veřejnosti.“¹⁶⁰ Svou dobročinnou činnost cílí tedy zejména na nižší společenské třídy Íránců.

Společenské aktivity bonjádů zahrnují konkrétně oblasti: zdravotnictví (zakládání a vybavování nemocnic, podpůrné mateřské programy); pomoc v hmotné nouzi (distribuce oblečení, pomoc mnohočlenným rodinám, poskytování obydlí, vytváření pracovních míst v rurálních oblastech); vzdělání (stavba škol v lokalitách ohrožených chudobou, studentské půjčky a doučování); kultura (kurzy pro studenty, stavba mešit, stavba kulturních a sportovních objektů); rozvojové aktivity (rozvoj lokálních komunit, rozvoj infrastruktury v chudých oblastech); poskytování prostředků Nadaci Alaví.¹⁶¹ Podle Katzmana v roce 2006 asistoval BM

¹⁵⁹ Harris „Iran's Commanding Heights,“ 385–396.

¹⁶⁰ Webové stránky Bonjád-e mostaz'afán, „Ahdáf-e aslí-je Bonjád-e mostaz'afán,“ [Hlavní cíle Nadace utlačovaných] dostupné online: <https://www.bonyad.net/fa/bonyad/aims-اهداف-اصلى-بنیاد-مستضعفان> (Navštíveno 2. května 2021)

¹⁶¹ „Infogeráfík: aqdámát-e edžtemá'i-je gorúh-e Bonjád-e mostaz'afán dar sál-e 1396,“ [Infografika: Sociální služby skupiny Nadace utlačovaných v íránském roce 1396] *MF News*, 28. října 2018, dostupné online: <http://mfnews.ir/000342> (Navštíveno 28. 4. 2021)

120 tisícům rodin veteránů a obětí irácko-iránské války a velkému množství chudých.¹⁶² A například již v letech 1984–85 vybudovala padesát tisíc bytových jednotek a za nízký nájem je pronajímala potřebným.¹⁶³

Když Chámenejí jmenoval v roce 1989 Mohsena Rafiqdústa ředitelem BM, v dekretu zmínil: „Samozřejmě *všechn* výtěžek bonjádu musí být použit v kulturní a materiální prospěch utlačovaných.“¹⁶⁴ V pozdějších jmenovacích dekretech byl Chámenejí s využitím všech financí na podporu chudých střízlivější a například při jmenování Fattáha v roce 2019 zmínil krom podpory utlačovaných další dvě priority bonjádu, a to podporu „ekonomiky vzdoru“¹⁶⁵ a „využití mladých, specializovaných a revolučních sil.“¹⁶⁶

V roce 2018 bývalý ředitel BM sdělil v rozhovoru, že okolo 30 % výtěžku nadace (okolo 5 bilionů riálů) půjde na podporu utlačovaných. Dále tvrdil, že BM podporuje 50 tisíc studentů z ohrožených oblastí a 7 tisíc z nich bylo toho roku přijato na univerzity.¹⁶⁷

Fattáh na konci roku 2019 sdělil, že nadace je rozdělena na ekonomickou a charitativní část a charitativní aktivity bonjádu vykonává Nadace Alaví, která za uplynulý rok (2018/2019) dala na pomoc 12 bilionů riálů (114 milionů dolarů), tedy okolo 27 % čistého zisku BM. Dále prohlásil, že se za posledních několik měsíců podařilo snížit průměrný věk zaměstnanců z 52 let na 45 let – což je v souladu s cíli nadace.¹⁶⁸

Podle oficiální tiskové zprávy BM nadace utratila za íránský rok 1399 (2020/2021) 23 bilionů riálů (99 mil. dolarů) na podporu utlačovaných a na podporu při pandemii Covid-19

¹⁶² Katzman, „Overview of Iran’s Political Economy,“ 3.

¹⁶³ Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, 253.

¹⁶⁴ Chámenejí, Sajjed Alí, „Hokme entesáb-e ra’is-e bonjád-e mostaz’afán va džánbazán-e enqeláb-e eslámí,“ [Rozhodnutí o jmenování ředitele Nadace utlačovaných a válečných veteránů Islámské revoluce] 6. září 1989, dostupné online: <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=329> (Navštíveno 28. 4. 2021)

¹⁶⁵ Per. *eqtesád-e moqávemat* (angl. Resistance economy) je ekonomika, která dává důraz na soběstačnost a prosperitu navzdory mezinárodním sankcím.

¹⁶⁶ Chámenejí, Sajjed Alí, „Entesáb-e mohandes-e Parvíz-e Fattáh be rijásat-e Bonjád-e mostaz’afán,“ [Jmenování Ing. Parvíze Fattáha ředitelem Nadace utlačovaných] 4. června 2019, dostupné online: <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=43077> (Navštíveno 2. května 2021)

¹⁶⁷ „Sa’idíkijá: híč číz-e mobhamí dar Bonjád-e mostaz’afán nadárim,“ [Sa’idíkijá: V Nadaci utlačovaných se nedějí žádné nekalé věci] *Eghtesad online*, 4. dubna 2018, dostupné online: <https://www.eghtesadonline.com/n/1Jjn> (Navštíveno 3. 5. 2021)

¹⁶⁸ „Bonjád-e Mostaz’afán az kárhá-je kúčak cháredž mí šavad,“ [Nadace utlačovaných se nebude zaměřovat na malé podniky] Zprávy Íránské obchodní komory, 25. prosince 2019, dostupné online: <http://otaghiranonline.ir/news/31640> (Navštíveno 30. 4. 2021)

přes 30 bilionů riálů (129 mil. dolarů).¹⁶⁹ V únoru 2021 představila nadace zatím dle svých slov největší sociální projekt nadace v hodnotě 30 bilionů riálů, v rámci kterého se má vybudovat 21 tisíc bytů pro „utlačované“, 51 zdravotnických center, 1876 tříd v 538 školách, postavit 548 kilometrů silnic v oblastech ohrožených chudobou a napojit 330 vesnic na pitnou vodu.¹⁷⁰

Nadace podle slov Fattáha od začátku pandemie odpustila platby nájmu z komerčních nemovitostí, které vlastní, a poskytla zdarma své hotely v Teheránu pracovníkům teheránských nemocnic.¹⁷¹ V prosinci 2020 daroval k dni sester BM 58 miliard riálů (223 tis. dolarů) pracovníkům ve zdravotnictví.¹⁷²

Pokud bychom vzali čistý zisk za ír. rok 1398 (36 bilionů riálů), tak bez pomoci se zvládním epidemie utratil BM na dobročinné aktivity 63 % svého čistého zisku. Z uvedených údajů by se zdálo, že bonjád v letošním roce plánuje dát na dobročinné aktivity přes 100 % svého ročního čistého zisku, ale je třeba započítat inflaci, která čítala v roce 2020 okolo 35 %.¹⁷³ Po připočtení inflace se dostaneme na čistý zisk okolo 49 bilionů riálů (212 mil. dolarů) za ír. rok 1399 (2020/2021), pokud sečteme čisté zisky za poslední dva íránské roky a započítáme i výdaje spjaté s epidemií Covid-19, vychází poměr charitativních aktivit přes 90 %.

Zde je ale nutné brát v potaz, že výše uvedená čísla byla představena samotnou organizací (mohou být nadsazená; proklamovaná čísla na následující rok nemusí být naplněna), výpočet přes inflaci není přesný (nezapočítává potenciální růst/ztráty bonjádu) a například platy zaměstnanců jsou náklady, tudíž v tomto nejsou zohledněny. Írán se nicméně v posledních

¹⁶⁹ „Džoz’íatí az fa’alijathá-je eqtesádí-je Bonjád-e mostaz’afán dar sál-e 99,“ [Výběr z ekonomických aktivit Nadace utlačovaných] *MF News*, 27. dubna 2021, dostupné online: <http://mfnews.ir/fa/news/13553/-از-جز-نیاتی-از-های-اقتصادی-بنیاد-مستضعفان-در-سال-۹۹-ر-شد-اقتصادی-بنیاد-به-۱۳۸-در-صدر-سید%۸۰%۲%فعالیت> (Navštíveno 2. 5. 2021)

¹⁷⁰ Webové stránky Bonjád-e mostaz’afán, „Džoz’íatí az porože-je mahrúmiját zadájí-je se hezár miliárd túmání-je Bonjád-e mostaz’afán,“ [Podrobnosti o projektu na pomoc znevýhodněným za 30 bilionů riálů] 21. února 2021, dostupné online: <http://www.bonyad.net/u/1Ks> (Navštíveno 2. 5. 2021)

¹⁷¹ „Bonjád-e mostaz’afán edžáre bahá-je farvardín-e amlák-e tedžárá rá darjáft nemí konad,“ [Nadace utlačovaných nevybírání nájmu z komerčních nemovitostí za měsíc farvardín] *IRNA*, 9. dubna 2021, dostupné online: www.irna.ir/news/84289452/ (Navštíveno 28. 4. 2021)

¹⁷² „Hedije-je 8,5 miliárd túmání-je bonjád-e mostaz’afán be parastárán,“ [Dar 8,5 miliardy tománů od Bonjád-e mostaz’afán zdravotním sestřám] *Kayhan*, 21. prosince 2020, dostupné online v archivu Magiran: <https://www.magiran.com/article/4128752> (Navštíveno 22. 4. 2021)

¹⁷³ „Humour, resignation, despair: Living with inflation in Iran,“ *Al Jazeera*, 5. října 2020, dostupné online: <https://www.aljazeera.com/economy/2020/10/5/hldhumour-resignation-despair-living-with-inflation-in-iran> (Navštíveno 4. 5. 2021)

letech nachází v obtížné ekonomické situaci, a tak je zkrátka možné, že opravdu nadace utrácí drtivou většinu svého čistého zisku na pomoc „utlačovaným“.

4.4. Bonjád-e mostaz'afán: instituce soukromého zájmu?

V této podkapitole se zaměřím na příklady aktivit BM, které byly činěny v zájmu jedinců (ať už se jedná o *korupci* bez politických konotací, nebo o *klientelismus/patronaci* v rámci politických zájmů jedinců). Bude se tedy jednat o příklady, které nespádají mezi proklamované cíle samotné nadace.

V roce 1987 měl ministerstvu *Džehád-e Sázandegí* (Stavební džihád) dodávat služby jeden řetězec firem. Ministerstva nesměla zakládat takovéto firmy, tudíž je ministerstvu „daroval“ BM. Jednalo se o tři holdingy, které vlastnily 53 společností s 23 tisíci zaměstnanci a ročním ziskem 200 miliard riálů (270 mil. dolarů).¹⁷⁴ Akbar Karbassian tento typ korupční praktiky z dob Rafsandžáního prezidentství popisuje následovně: „Obchodní oddělení ministerstva fungovalo jako firma, která prodávala ministerstvu zboží, které ovšem již zakoupila z rozpočtu ministerstva, a tím generovala zisk. Zisk byl poté rozdělen mezi její akcionáře, kteří byli také z řad zaměstnanců daného ministerstva.“¹⁷⁵

Nejnámějším korupčním případem je skandál z roku 1995 okolo Banky Sáderát, kdy bylo zpronevěřeno zhruba 1,23 bilionu riálů¹⁷⁶ (450 milionů dolarů).¹⁷⁷ Speciální soud v Teheránu shledal vinným Mortezu Rafíqdústa, ředitele státního komerčního podniku, a jeho sedm spolupracovníků. Mortezá Rafíqdúst byl odsouzen na doživotí,¹⁷⁸ zatímco jeho účetní Fázel Chodádád byl odsouzen k trestu smrti a popraven. Mortezá Rafíqdúst je bratr Mohsena

¹⁷⁴ Maloney, *Iran's Political Economy*, 242.

¹⁷⁵ Karbassian, „Islamic Revolution and the Management of the Iranian Economy,“ 637.

Karbassian dodává, že většina těchto pochybných firem byla za Chátamího prezidentství zrušena.

¹⁷⁶ Boroujerdi a Rahimkhani, *Postrevolutionary Iran*, 680.

¹⁷⁷ Maloney, *Iran's Political Economy*, 240.

¹⁷⁸ Později byl nicméně omilostněn a v ír. roce 1382 (2003/2004) propuštěn po osmi letech strávených ve vězení. „Hame číz darbáre-je mádžerá-je Fázel Chodádád va Mortezá Rafíqdúst,“ [Vše o dobrodružství Fázela Chodádáda a Mortezy Rafíqdústa] *Asr-e eslám*, 28. března 2020, dostupné online:

<http://www.asrislam.com/fa/news/15531/همه-چیز-در-بار-ه-ماجرای-فاضل-خداداد-و-مژ-تضیی-ر-فیقندوست> (Navštíveno 26. 4. 2021)

Rafiqdústa, ředitele BM – právě s nadací Fázel Chodádád úzce spolupracoval. Přímé zapojení BM ani jeho ředitele Mohsena Rafiqdústa do skandálu nicméně nebylo prokázáno.¹⁷⁹

Nadace v roce 1995–6 odolala parlamentnímu vyšetřování, které údajně došlo k závěru, že se BM dopouštěl zneužívání pravomoci veřejného činitele. Íránská média spekovala o tom, že došlo k vážným pochybením v charitativních aktivitách směrem k válečným veteránům, k nelegálním obchodům a manipulacím s nemovitostmi. Nicméně závěry vyšetřování nebyly nikdy zveřejněny.¹⁸⁰ V rozhovoru pro státní média sdělil Rafiqdúst, že korupce v rámci Nadace je vzácná; ovšem také řekl, že v roce 1992 předal soudním orgánům 50 případů, v nichž byli jeho manažeři podezřeni ze zpronevěry.¹⁸¹ W. Buchta uvádí, že do roku 2000 bylo proti Mohsenu Rafiqdústovi vedeno přes tisíc soudních řízení, ale Chámenejí nad ním držel ochrannou ruku.¹⁸²

Po skandálu z roku 1995 si BM stanovil za cíl více podnikat v zahraničí.¹⁸³ Jeho aktivity probíhaly v Bosně a Hercegovině, Pákistánu, Arménii, Turkmenistánu, Kazachstánu, Číně, Indii, Bangladéši, Spojených arabských emirátech.¹⁸⁴

Americké ministerstvo financí uvádí, že mezi lety 2015 a 2016 převedla nadace velké finanční obnosy *rahbarovi*; v roce 2017 přispívala na kampaň prezidentského kandidáta Ebráhíma Raísího, který je součástí úzkého okruhu *rahbarových* spolupracovníků a momentálně šéfem justice; a že má *rahbar* pravomoc regulovat centrální účty nadace a osobně

¹⁷⁹ Buchta, *Who Rules Iran*, 74.

¹⁸⁰ Maloney, *Iran's Political Economy*, 243.

¹⁸¹ „Iranian Foundation Head Denies Accusations of Corruption,“ *New York Times*, 8. ledna 1995. Digitalizovaná verze dostupná na: <https://www.nytimes.com/1995/01/08/world/iranian-foundation-head-denies-accusations-of-corruption.html>

¹⁸² Buchta, *Who Rules Iran*, 74.

¹⁸³ „Bonyad's Business Power in Iran,“ *Crossborder Monitor*, April 19 1995. Citováno v: Jenkins, „*Bonyads as Agents and Vehicles of the Islamic Republic's Soft Power*,“ 162.

¹⁸⁴ Maloney, Suzanne, „Agents or Obstacles? Parastatal Foundations and Challenges for Iranian Development,“ in *The Economy of Iran: Dilemmas of an Islamic State*, ed. Parvin Alizadeh (New York: I.B. Tauris, 2000), 150. Citováno v: Jenkins, „*Bonyads as Agents and Vehicles of the Islamic Republic's Soft Power*,“ 162.

z holdingů nadace profituje.¹⁸⁵ Dceřiné společnosti BM, které podnikají v oblasti těžebního a chemického průmyslu, byly zástěrkou pro nákupy pro zbrojní závody Revolučních gard.¹⁸⁶

Na konci srpna 2020 napadly bezpečnostní složky obyvatelé vesnice Abolfazl v jihozápadním Íránu, kteří bránili demolici svých domovů. Pozemky měly patřit BM a byly v příliš malé vzdálenosti od ahvázské vojenské jednotky protiletectvé obrany. Podle úřadů šlo o nelegální osadu, ovšem vesničané tam údajně bydlí a hospodaří přes 30 let. Po zveřejnění tohoto incidentu v tisku nabídl BM vesničanům za vysídlení odškodnění, které ale odmítli. Novinářka, která o tomto reportovala, čelí obvinění z „protistátní propagandy“. Někteří vesničané byli zatčeni a část domů byla zdemolována.¹⁸⁷

Následující příklady ukazují politický vliv BM ale i jeho meze. V roce 1993 uzavřela Coca-Cola franšízovou smlouvu s místní íránskou firmou. To napadl ředitel BM jako pokus Západu korumpovat íránskou kulturu, což vyvolalo debaty v parlamentu a íránském tisku. Když se další rok vracela Pepsi-Cola na íránský trh, rovnou se spojila s dceřinou společností Nadace svatyně Imáma Rezy v Mašhadu.¹⁸⁸

V rozhovoru v srpnu 2020 osočil Fattáh několik subjektů z toho, že zneužívají nemovitosti BM v celkové hodnotě dvou bilionů riálů (8,7 mil. dolarů). Mezi jmenovanými byli vrcholní politici (Ahmadínežád, Chátamí, Ebtekár, Haddád Ádel¹⁸⁹) i sekce Revolučních gard. Server Atlantic Council spekuloval, že Fattáh pečlivě vybral zástupce celého politického

¹⁸⁵ U.S. Department of the Treasury, „Treasury Targets Vast Supreme Leader Patronage Network and Iran’s Minister of Intelligence,“ 18. listopad 2020, dostupné na: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm1185> (navštíveno 10. 4. 2021)

¹⁸⁶ Suzanne Maloney, „Agents or Obstacles? Parastatal Foundations and Challenges for Iranian Development,“ in *The Economy of Iran: Dilemmas of an Islamic State*, ed. Parvin Alizadeh (New York: I.B. Tauris, 2000), 159. Citováno v: Jenkins, „Bonyads as Agents and Vehicles of the Islamic Republic’s Soft Power,“ 168.

¹⁸⁷ Azizi, „Parviz Fattah: The New Ahmadinejad that may be Running for President,“ *Atlantic Council*, 17. září 2020, dostupné online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/parviz-fattah-the-new-ahmadinejad-that-may-be-running-for-president/> (Navštíveno 10. 4. 2021); „Dar rústá-je Abolfazl-e Ahváz če chabar ast?“ [Co se děje v ahvázské vesnici Abolfazl?] *ISNA*, 1. září 2020, dostupné online: <https://www.isna.ir/news/99061107882/> (Navštíveno 22. 4. 2021); „Iran: Legal Proceedings Against Journalist Kowsar Karimi for Reporting on Destruction of Village,“ *The Coalition for Women in Journalism*, 9. září 2020, dostupné online: <https://womeninjournalism.org/cfwj-press-statements/iran-legal-proceedings-against-journalist-kowsar-karimi-for-reporting-on-destruction-of-village> (Navštíveno 4. 5. 2021); „Why is the Foundation for the Oppressed Demolishing Poor People’s Houses?“ *Iran Wire*, 28. srpna 2020, dostupné online: <https://iranwire.com/en/features/7513> (Navštíveno 4. 5. 2021)

¹⁸⁸ „Iran: 200 Demonstrators Oppose Return of Coca-Cola Company,“ *MEED*, 23. května 1994; „Iranian Official Vows to Close Coca Cola Plant,“ *Reuters*, 18. ledna 1994 citováno v: Maloney, *Iran’s Political Economy*, 233.

¹⁸⁹ Toto zneužívání nemovitostí BM zmiňuje i zpráva amerického ministerstva zahraničí (ovšem o několik měsíců později). Viz U.S. Department of the Treasury, „Treasury Targets Vast Supreme Leader Patronage Network and Iran’s Minister of Intelligence,“ 18. listopad 2020, dostupné na: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm1185> (navštíveno 10. 4. 2021)

spektra, aby působil jako bojovník proti korupci, a že se připravuje na prezidentskou kampaň do voleb v červnu 2021. Nicméně po kritice ze strany konzervativců se veřejně omluvil a označil svá slova za chybná.¹⁹⁰ Svou možnou kandidaturu na prezidenta v médiích popírá.¹⁹¹ V rozhovoru pro *Kajhán* se nechal Fattáh slyšet, že má nadace jedno „dobré místo“ v Kúhaku,¹⁹² které je pod kontrolou námořnictva armády, a i přes *rahbarovo* nařízení pozemek armáda neopouští.¹⁹³

Je pravděpodobné, že pokud neproběhne zásadní reforma v odpovědnosti bonjádů (např. pokud by kontrola bonjádů přešla z kanceláře *rahbara* do rukou parlamentu nebo by byl privatizován), budou do čela BM dosazovány režimní elity z řad konzervativní frakce. Všichni dosavadní ředitelé BM působili na vysokých politických pozicích a od zvolení Alího Chámenejího *rahbarem* zastávali tři ze čtyř ředitelů BM důležité pozice v Revolučních gardách.¹⁹⁴ Boroujerdi a Rahimkhani uvádějí ve svém díle 15 vysoce postavených představitelů BM nebo osob jinak napojených na něj (krom ředitelů), z nichž všichni působili v komunální nebo celostátní politice a polovina působil v některé z revolučních organizací (RG, *Basídž* nebo bonjádů).¹⁹⁵ Dle dostupných vyjádření na oficiálních stránkách BM jsou zřejmé především vřelé vztahy s *Basídži* a Revolučními gardami.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Azizi, „Parviz Fattah: The New Ahmadinejad that may be Running for President,“ *Atlantic Council*, 17. září 2020, dostupné online: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/parviz-fattah-the-new-ahmadinejad-that-may-be-running-for-president/> (Navštíveno 10. 4. 2021); „Enteqádhá be ra'ís-e Bonjád-e mostaz'afán.“ [Kritika ředitele Nadace utlačovaných] *BBC Persian*, 10. srpna 2020, dostupné online: <https://www.bbc.com/persian/iran-53721559> (Navštíveno 22. 4. 2021); „Ettehám-e Bonjád-e mostaz'afán be sepáh, arteš va roasá-je džomhúri-je írán.“ [Nadace utlačovaných obviňuje Revoluční gardy, armádu a prezidenty Íránu] *BBC Persian*, 9. srpna 2020, dostupné online: <https://www.bbc.com/persian/iran-53713349> (Navštíveno 20. 4. 2021)

¹⁹¹ „Parviz Fattáh dar entechábát-e 1400 házer mí šavad?“ [Připravuje se Parviz Fattáh na volby v roce 1400?] *Donjá-je eqtesád*, 26. srpna 2020, dostupné online: <https://www.donya-e-eqtesad.com/fa/tiny/news-3685877> (Navštíveno 20. 4. 2021)

¹⁹² čtvrt' v Teheránu

¹⁹³ „Ezhárát-e Fattáh darbáre-je amlák-e Bonjád-e mostaz'afán va vákonešhá-je motefávet,“ [Fattáhovy výroky o majetcích Bonjád-e mostaz'afán a různé reakce] *Kajhán*, 10. srpna 2020, dostupné online v archivu Magiran: <https://www.magiran.com/article/4075365> (Navštíveno 22. 4. 2021)

¹⁹⁴ Viz 6. Appendix: 6.1. Ředitelé Bonjád-e Mostaz'afán

¹⁹⁵ Boroujerdi a Rahimkhani, *Postrevolutionary Iran*.

¹⁹⁶ „Ra'ís-e bonjád-e mostaz'afán orúdz-e sardár-e Hedžází rá taslijat goft,“ [Ředitel Nadace utlačovaných vyjádřil upřímnou soustrast nad odchodem velitele Hedžázího] *MF News*, 19. dubna 2021, dostupné online: <https://mfnews.ir/fa/news/13546/رئیس-بنیاد-مستضعفان-عروج-سردار-حجازی-را-تسلیم-گفت> (Navštíveno 12. 5. 2021); „Taqdír-e sázmán-e Basídž-e kárchánedžát- kešvar az Bonjád-e mostaz'afán bará-je erteqá'-e ma'íšat-e kárgarán,“ [Organizace Basídž pro továrny ocenila Nadaci utlačovaných za zlepšování životních podmínek

Ideologické zakotvení současného ředitele je například patrné z rozhovoru v únoru 2020, kdy Fattáh prohlásil, že když byl ředitelem nadace napojené na Revoluční gardy (*Bonjád-e ta'avon-e sepáh*), poprosil ho velitel Qods jednotek Revolučních gard Qásem Solejmání, aby finančně podpořil Fátimovskou brigádu¹⁹⁷ aktivní v občanské válce v Sýrii.¹⁹⁸

4.5. Bonjád-e mostaz'afán: neopatrimoniální instituce?

Co se týče naplňování vytyčených cílů nadace, zdá se, že v posledních letech BM navyšuje podporu „utlačovaným“. Výrazné navýšení podpory BM během pandemie Covid-19 ukazuje, že bonjád dokáže pomoci státu v časech krize. Tato podpora má ovšem své meze, jak lze vidět na případě farmářů z vesnice Abolfazl. Domnívám se, že tento případ ilustruje, že pokud se musí vedení bonjádu rozhodnout mezi ochranou „utlačovaných“ a ochranou zájmů režimu, přikloní se k druhému. Jinými slovy se zde znovu mísí formální a neformální cíle bonjádu – formální cíle jsou nabourávány soukromými zájmy jedinců. Ředitelé BM jsou ideologicky v souladu s *rahbarem* a konzervativní frakcí; soukromé zájmy režimních elit okolo *rahbara* tedy mohou v jistých případech překroutit cíle oficiálně stanovené samotným bonjádem. Dalšími formálními cíli BM je rozvoj „ekonomiky vzdoru“ a „využití mladých revolučních sil“ – jako příklad „ekonomiky vzdoru“ může posloužit zprostředkování zbraní Revolučním gardám; „využití mladých sil“ bonjád naplňuje tím, že zaměstnává několik desítek tisíc osob a dle prohlášení svých představitelů snižuje jejich průměrný věk.

BM proklamuje, že navzdory častému nařčení z neplacení daní, daně odvádí – ovšem poslední veřejně přístupný finanční výkaz je z roku 2017 a záložka „finanční výkazy“ na stránkách bonjádu je prázdná. Kvůli nedostatku transparency je zde tedy prostor pro „pochybné aktivity“ bonjádu, o kterých se zmiňuje téměř každá odborná publikace, jež narazí na téma íránských nadací. Zároveň ale z nasbíraných dat vyplývá, že BM oproti 80. a 90. létům disponuje menším majetkem (a tedy lze předpokládat, že menší mocí) a již není nepostradatelnou ekonomickou podporou, jakou byl v revolučních letech. Snahu bonjádu

dělníků] *MF News*, 27. února 2021, dostupné online: <http://mfnews.ir/fa/news/13507/-تقدیر-سازمان-بسیج-کارخانجات> (Navštíveno 12. 5. 2021)

¹⁹⁷ Vojenská jednotka složená z afghánských imigrantů, cvičená jednotkami Qods.

¹⁹⁸ „Sokút dar barábar-e Fattáh,“ [Ticho proti Fattáhovi] *Hamshahri online*, 5. dubna 2020, dostupné online: www.hamshahronline.ir/x6fmV (Navštíveno 25. 3. 2021)

o posílení jeho nečitelnosti dokládá navýšení jeho aktivit v zahraničí po známém skandálu z roku 1995.

Bonjád vytváří pracovní místa v chudobou ohrožených oblastech, a lze jej tedy vykládat jako formu *klientelismu*. Opět je *klientelismus* stejně jako v předchozí kapitole zřetelný na více úrovních. Ředitelé BM jsou vybíráni z okruhu blízkých *rahbarovi*, často z jedinců aktivních v Revolučních gardách. Na nižších úrovních se kromě zaměstnávání opět jedná o podporu ve vzdělávání (stipendia, kvóty na studium na VŠ) a například poskytování dostupného bydlení. Případ Pepsi-Coly a jejího spojení s Nadací svatyně Imáma Rezy po kritice ze strany BM ilustruje, že iránské institucionální prostředí je nejisté, a spojení se s patronem jako ochráncem zájmů – *klientelismus* – může být jednou z odpovědí na tuto nejistotu.

BM buduje velké množství škol, kulturních objektů, zdravotnických zařízení a rozšiřuje infrastrukturu v chudobou ohrožených oblastech. V tomto lze spatřit mechanismus *patronace*, tedy že bonjád vytváří kolektivní benefity, které produkují symbolický politický kapitál. Dalším příkladem tohoto mechanismu může být podpora bonjádu v rámci epidemie Covid-19.

Jak bylo popsáno v této kapitole, nemovitosti BM jsou v mnoha případech využívány bezplatně nebo za výhodnou cenu jednotlivými příslušníky režimních elit nebo revolučními organizacemi. Toto zneužívání majetku je *korupcí*. Nejznámějším případem *korupce* u BM je zmiňovaný skandál okolo Banky Sádérát. V něm hrál roli i *klientelismus*. Mortezá Rafiqdúst, bratr tehdejšího ředitele Mohsena Rafiqdústa, jakožto hlavní viník tohoto případu byl odsouzen na doživotí, ale propuštěn byl po pouhých osmi letech ve vězení. Oproti němu byl Fázal Chodádád, účetní, který byl spojujícím prvkem právě s BM, bezodkladně popraven.

Výše uvedené naplňuje charakteristiky *neopatrimonialismu*. Velká část aktivit nadace funguje na základě *legality*, ovšem další, a to výrazná část se řídí konkrétními zájmy, ať už motivovanými politicky, nebo ne.

5. Závěr

Na začátku této práce jsem si položil otázku, zdali bonjádý v porevolučním Íránu slouží zájmům soukromým, nebo veřejným. Zkoumal jsem je optikou *neopatrimonialismu* – zaměřil jsem se na jejich dvojakost v prolínání *legálního a patrimoniálního, formálního a neformálního, veřejného a soukromého*. Dalšími aspekty *neopatrimonialismu* byla nevypočitatelnost a nečitelnost; prosazování osobních zájmů na úkor stanovených cílů; *klientelismus, patronace a korupce*.

Z analýzy aktivit *Bonjád-e mostaz 'afán* a porevolučních bonjádů obecně v kontextu historie nadací v Íránu vyplývá, že bonjádý mohou být brány jako příklady *neopatrimoniálních* institucí. Spojují *legální* funkce s *patrimoniálními*, jednají částečně v zájmu veřejnosti (nebo části veřejnosti) a částečně v zájmu režimních elit. Díky svým sociálním aktivitám vytvářejí bonjádý s jednotlivci *klientelické* vztahy a jejich vztahy se sociálními skupinami lze charakterizovat jako *patronace* – díky těmto mechanismům dokážou zřejmě bonjádý generovat politické sympatie k stávajícímu režimu. Vedle těchto deklarovaných aktivit, zasahují *neformálně* do další řady oblastí. Jejich politická síla podpořená ekonomickými a sociálními aktivitami je využívána v mezi-frakčních pŭtkách; podporují režim ideologickou indoktrinací obyvatelstva skrze vzdělání a kulturu, mobilizují na prorežimní demonstrace a pomáhají obcházet ekonomické sankce a podporují spřátelené skupiny v zahraničí; jejich formální oddělení od státu je výhodou při poskytování některých sociálních služeb a pro uplatňování *soft power* zejména v zahraničí. Bonjádý jsou z velké části nedaněné, netransparentní a nezodpovídají se příslušným finančním úřadům – to je činí nevypočitatelnými a nečitelnými. Nejen z tohoto důvodu mohou být majetky bonjádů předměty *korupčního* jednání. Fenomén bonjádů nebyl revolučním vynálezem chomejnistů, nýbrž navazoval na historickou tradici a mechanismy, které v Íránu již po dlouhá staletí fungovaly.

Navazují na historickou tradici *ouqáf*, spojuje je časté vyjmutí ze zdanění a podpora duchovních. Bonjádý jsou oproti *ouqáf* větší a operují v širším spektru, jsou ve svých aktivitách flexibilnější¹⁹⁹ a jsou součástí politického systému. *Ouqáf* fungovaly nezávisle na státu a držely se stranou politiky. Bonjádý jsou loajální vůči rahbarovi a nespádají již pod moc tradičního

¹⁹⁹ Pryor, „The Political Economy of a Semi-industrialized Theocratic State,“ 251.

duchovenstva, ale nových režimních elit, které souzní se státní ideologií. Ekonomické inovace islámského režimu se totiž neřídily primárně islámskými ekonomickými doktrínami, ale snahou režimních duchovních udržet si politickou moc²⁰⁰ – v tomto lze vidět návaznost revolučních bonjádů na bonjádý za vlády Mohammada Rezy.

Revoluční bonjádý stejně jako bonjádý za šáha spadají přímo pod nejvyšší autoritu státu. Před revolucí byly nadace očividně ovládnuty rodinou Pahlaví (většina z nich i nesla v názvu jména jejích členů) a byly u nich zřetelně viditelné znaky *klientelismu*. Revoluční bonjádý oproti nim více vykazují znaky *patronace*, tedy mají větší symbolický význam pro politický život v Íránu; *klientelismus* je u nich skrytější. Společným jmenovatelem nadací před a po revoluci je jejich netransparentnost a formální oddělení od státu, ale zároveň napojení na nejvyšší autoritu v zemi – díky tomuto oddělení mohl dříve šáh a dnes *rahbar* přesouvat ve svůj prospěch skrze bonjádý státní finance.

Neopatrimonialismus samozřejmě není vše vysvětlující koncept a jeho aplikace na bonjádý může být v řadě případů problematická. V první řadě se jedná o kritický termín, který by pravděpodobně na sebe samy bonjádý neaplikovaly. Dále je otázkou, jestli lze společensky prospěšné aktivity bonjádů vysvětlit mechanismy *klientelismu*²⁰¹ a *patronace* – tedy, jestli lze tvrdit, že jejich činnost je politicky motivovaná (tj. jestli činnost bonjádů má motivovat obyvatele Íránu k podpoře stávajícího režimu nebo konzervativní frakce například ve volbách). Zřejmě je část těchto aktivit opravdu politicky motivovaná, nicméně část nemusí být – koneckonců v islámu je potírání chudoby příkladem správného chování věřícího muslima.²⁰² Ovšem *neformální* nebo *patrimoniální* aktivity bonjádů politicky motivované jsou (mimo *korupce*), a bonjádý jimi podporují své ideologické cíle, které jsou v souladu s cíli režimu, popř. s cíli konzervativní frakce.

²⁰⁰ Pryor, „The Political Economy of a Semi-industrialized Theocratic State,“ 243; 250.

²⁰¹ Například Harris argumentuje, že bonjádý nevznikly jako nástroje *klientelismu*, nýbrž vznikly (stejně jako další organizace a porevoluční politiky) jak pod tlakem shora, tak zespod – ovlivnily je jak spory mezi jednotlivými frakcemi elit, tak i mobilizace jednotlivých společenských vrstev. Viz Harris, *A Social Revolution*, 114.

²⁰² Harris, *A Social Revolution*, 107. Na druhou stranu již cílení podpory na „utlačované“ lze chápat jako politický motiv. Tato kategorie je vágní, a podpora tedy může směřovat pouze k osobám v rámci „utlačovaných“, které jsou politicky preferovány.

Bonjádý jsou velmi ambivalentní instituce, o kterých se vedou rozporuplné debaty. Myslím, že z velké části je to dáno jejich „jinakostí“ a nesrozumitelností pro západního pozorovatele.²⁰³ Naše nejdůležitější zdroje týkající se bonjádů (Buchta, Saeidi) jsou dnes již z části neaktuální – předmětem zkoumání není neměnná věc, ba naopak. Myslím, že by bylo přínosné se znovu na fenomén bonjádů důkladně zaměřit, porovnat jejich rozporuplné vlastnosti a rozšířit naše dosavadní poznatky o nich.

²⁰³ V muslimských zemích je časté, že charitativní nadace operují mimo státní systém. Harris, *A Social Revolution*, 107.

6. Apendix

6.1. Ředitelé Bonjád-e mostaz'afán²⁰⁴

BM byl založen 5. 3. 1979 dekretem ájatolláha Chomejního pod supervizí rady ve složení: Alí Chámenejí, Akbar Hášemi Rafsandžání, ájatolláh Beheští, ájatolláh Músaví-Ardabilí, Ahmad Džalálí, Alí Mas'údí, Ezatolláh Sahábí

Alí Nághí Chámúší 5. 3. 1979 – 17. 9. 1980

Poslanec, ředitel Obchodní komory, jeho bratr byl ředitelem Organizace islámské propagandy

— (*supervize premiéra*) Mohammad Alí Radžái od 17. 9. 1980 —

Mahmúd Karímí Núrí září 1980 – září 1982

(Nedostupné informace)

— (*supervize premiéra*) Mír Hossejn Músaví od 4. 12. 1981 —

Sajjed Mehdí Tabátabá'í-Šírází září 1982 – 6. 9. 1989

Klerik, poslanec, generální tajemník Společnosti militantního duchovenstva (*Džáme'e-je rouhánijat-e mobárez*).

— 6. 9. 1989 – současnost Alí Chámenejí (*supervize bonjádu přešla pod autoritu rahbara*) —

Mohsen Rafiqdúst 6. 9. 1989 – 22. 6. 1999

²⁰⁴ Zdroje: Webové stránky Bonjád-e mostaz'afán, „Tárichče,“ [historie] dostupné online: <https://www.bonyad.net/fa/bonyad/history-تاریخچه-بنیاد> (Navštíveno 2. května 2021); Boroujerdi and Rahimkhani, *Postrevolutionary Iran: A Political Handbook*.

Osobní strážce Chomejního, vešel ve známost jako řidič, který vezl Chomejního z letiště při jeho návratu do země v únoru 1979; velitel RG, válečný veterán, ministr Revolučních gard (ministerstvo existovalo 1982–1989), ředitel Bonjád-e núr (nadace je aktivní ve stavebnictví a farmacii).

Mohammad Forúzande 22. 6. 1999 – 22. 6. 2014

Guvernér Chúzestánu, poslanec, člen Smírčí rady, válečný veterán a člen RG, na konci 80. let náčelník generálního štábu RG a později ministr obrany. Jeho bratr byl velitelem jednotek Qods RG.

Mohammad Sa'ídíkijá 22. 6. 2014 – 22. 6. 2019

Dvojitý ministr dopravy, ministr Stavebního džihádu, ministr bydlení a městského vývoje, 2013 vetován při kandidatuře na prezidenta

Parvíz Fattáh 22. 6. 2019 – současnost

Ministr energií, válečný veterán, velitel RG, ředitel Pomocné nadace RG, ředitel *Komíte-je emdád*. Od roku 2010 je na americkém sankčním seznamu.

6.2. Poznámka k transkripci

V této práci se budu držet fonetického přepisu perských slov tak, jako jej používá Darina Vystrčilová v *Česko-perském slovníku*. Tedy arabská písmena, která v perštině mají shodnou výslovnost, přepisují dle výslovnosti: písmena *ze*, *zád*, *zál*, *zá* přepisují jako „z“, písmena *te* a *tá* přepisují jako „t“, písmena *sín*, *se* a *sád* přepisují jako „s“, písmena *he-je hottí* a *he-je havváz* jako „h“ (popř. na rozdíl od angličtiny koncové *he* jako „e“). Jedinou výjimkou oproti *Česko-perskému slovníku* je rozlišování mezi *qáfem* „q“ a *ghejnem* „gh“. Arabská slova, která se ovšem v perštině používají, rovněž přepisují dle perské výslovnosti (např. ar. *waqf*, pl. *awqáf* přepisují jako *vaqf*, pl. *ouqáf*). Hamzu a *ejn* přepisují pomocí apostrofu pouze uprostřed slov, kde jsou v perštině vyslovovány (např. *mostaz'afán*; oproti ar. 'ulamá', přepisují *olamá*). Dlouhé „á“ značí perské uzavřenější „á“, které je blíže „ó“.

Íránská jména přepisují dle výše uvedeného s výjimkou íránských autorů, kteří jsou aktivní zejména v západních zemích a sami používají anglické nebo francouzské přepisy svých jmen (např. Hooshang Amirahmadi, ne *Húšang Amírahmadi*).

6.3. Přehled názvosloví

<i>Ástán-e qods-e razaví</i> / Nadace svatyně Imáma Rezy / The Shrine of Imam Reza Foundation
<i>Bonjád-e mostaz'afán</i> (BM) / Nadace utlačovaných / Bonyad Mostazafan; Foundation of the Oppressed; Foundation of the Dispossessed
<i>Bonjád-e omúr-e mohádžerín-e tahmílí</i> / Nadace pro otázky nucených válečných uprchlíků / Foundation for the Affairs of the Imposed War Refugees
<i>Bonjád-e ta'ávon-e sepáh-e pásdarán-e enqeláb-e eslámí</i> / Pomocná nadace Revolučních gard / IRGC Cooperative Foundation
<i>Eslah geráján</i> /reformisté / Reformists
<i>Komíte-je emdád-e emám-e Chomejní</i> / Komise Imáma Chomejního pro sociální pomoc / Imam Khomeini Relief Comittee (IKRC)
<i>Madžles</i> / parlament / majles; parliament
<i>Madžles-e chobregán</i> / Shromáždění znalců / Assembly of Experts
<i>Madžma'e tašchís-e maslahat-e nezám</i> / Smírčí rada / Expediency Council
<i>Osúl geráján</i> / konzervativci /Principlists, Conservatives, Traditionalists
<i>Rahbar</i> / Vůdce Islámské revoluce / Supreme leader
<i>Sázmán-e barnáme va búddže-je kešvar</i> / Státní organizace pro plánování a rozpočet / Plan and Budget Organization (PBO)
<i>Sázmán-e behzístí-je kešvar</i> / Státní organizace pro sociální zabezpečení / Welfare Organization
<i>Sázmán-e búrs va ouráq-e bahádár</i> / Organizace pro burzu a cenné papíry / Securities and Exchange Organization (SEO)
<i>Sepáh-e pásdarán-e enqeláb-e eslámí</i> / Revoluční gardy (RG) / Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC)
<i>Setád-e edžrájí-je farmán-e emám</i> / Výkonné ředitelství rozkazu Imáma Chomejního (Setád) / Execution of Imam Khomeini's Order (Setad; EIKO)
<i>Šúr-je álí-je amnijat-e mellí</i> / Nejvyšší rada národní bezpečnosti / Supreme National Security Council (SNSC)
<i>Šúr-je negahbán</i> / Rada dohlížitelů / Guardian Council
<i>Qarárgáh-e sázandegí-je chátam al-anbijá</i> / Stavební ředitelství Chátam al-anbijá („pečet proroků“) / Khatam al-Anbiya Construction Headquarters (GHORB)

7. Seznam použitých pramenů a literatury

7.1. Monografie a kapitoly

- ABRAHAMIAN, Ervand. *A History of Modern Iran*. New York: Cambridge University Press, 2018.
- . *Iran Between Two Revolutions*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1982.
- ADELKHAH, Fariba. „The Political Economy of the Green Movement: Contestation and Political Mobilization in Iran.“ In *Iran: From Theocracy to the Green Movement*. Edited by Negin Nabavi, 17–38. New York: Palgrave Macmillan, 2012.
- ALGAR, Hamid. *Islam and Revolution: Writings and Declarations of Imam Khomeini*. Berkeley: Mizan Press, 1981.
- AMIRAHMADI, Hooshang. „Bunjad.“ In *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World 1*, ed. John L. Esposito, 234–237. New York and Oxford: Oxford University Press, 1995.
- . *The Political Economy of Iran under the Qajars*. London & New York: I. B. Tauris, 2012.
- ANSARI, Ali M. *Modern Iran: The Pahlavis and After*. London & New York: Routledge, 2007.
- . *Iran Under Ahmadinejad: The Politics of Confrontation*. Abingdon: Routledge, 2007.
- ARJOMAND, Said Amir. *After Khomeini: Iran under his Successors*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2009.
- BERÁNEK, Ondřej a Pavel ŤUPEK. *Dvojitá tvář islámské charity*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- BOROIJERDI, Mehrzad, and Kourosh RAHIMKHANI. *Postrevolutionary Iran: A Political Handbook*. Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2018.
- BRUMBERG, Daniel and Farideh FARHI, eds. *Power and Change in Iran: Politics of Contention and Conciliation*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2016.
- BUCHTA, Wilfried. *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*. Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 2000.
- ČECH, Libor. „Bonjádý: sociální zabezpečení rodin mučedníků a další alternativní prostředek propagace kultury mučednictví a sebeobětování.“ In *Írán a kultura mučednictví: Od zbožnosti k protestu*, 303–312. Praha: Academia, 2016.
- DE GROOT, Joanna. *Religion, Culture & Politics in Iran: From Qajars to Khomeini*. New York: I. B. Tauris, 2007.
- EISENSTADT, Shmuel N. *Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1973.

GHEISSARI, Ali, ed. *Contemporary Iran: Economy, Society, Politics*. New York: Oxford University Press, 2009.

GRAHAM, Robert. *Iran: The Illusion of Power*. London: Croom Helm, 1979.

HARRIS, Kevan. *A Social Revolution: Politics and the Welfare State in Iran*. Oakland: University of California Press, 2017.

———. „Iran’s Commanding Heights: Privatization and Conglomerate Ownership in the Islamic Republic.“ In *Crony Capitalism in the Middle East: Business and Politics from Liberalization to the Arab Spring*. Edited by Ishac Diwan, Adeel Malik and Izak Atiyas, 363–399. New York: Oxford University Press, 2019.

HIRO, Dilip. *Iran under the Ayatollahs*. London & New York: Routledge & Kegan Paul, 1987.

JENKINS, William Bullock. „*Bonyads* as Agents and Vehicles of the Islamic Republic’s Soft Power.“ In *Iran in the World: President Rouhani’s Foreign Policy*, edited by Shahram Akbarzadeh and Dara Conduit, 155–176. New York: Palgrave Macmillan, 2016.

KATOUZIAN, Homa. *The Persians: Ancient, Mediaeval and Modern Iran*. New Haven and London: Yale University Press, 2010.

LAMBTON, Ann K. S. „Wakf: III. In Persia.“ In *The Encyclopaedia of Islam* 11, ed. P. J. Bearman, Th. Bianquis, C. E. Bosworth, E. van Donzel, and W. P. Heinrichs, 81–87. Leiden: Brill, 2002.

MALONEY, Suzanne. *Iran’s Political Economy since the Revolution*. New York: Cambridge University Press, 2015.

PETERS, R. „Wakf.“ In *The Encyclopaedia of Islam* 11, ed. P. J. Bearman, Th. Bianquis, C. E. Bosworth, E. van Donzel, and W. P. Heinrichs, 59–63. Leiden: Brill, 2002.

PRYOR, Frederic L. „The Political Economy of a Semi-industrialized Theocratic State: The Islamic Republic of Iran.“ In *The Political Economy of Theocracy*, edited by Mario Ferrero and Romald Wintrobe, 243–270. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

RAKEL, Eva. „Conglomerates in Iran: The Political Economy of Islamic Foundations.“ In *Big Business and Economic Development: Conglomerates and Economic Groups in Developing Countries and Transition Economies under Globalisation*, edited by Alex E. Fernández Jilberto and Barbara Hogenboom, 109–132. London and New York: Routledge, 2007.

SAIKAL, Amin. *Iran Rising: The Survival and Future of the Islamic Republic*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2019.

THALER, David E., Alireza NADER, Shahram CHUBIN, Jerrold D. GREEN, Charlotte LYNCH, and Frederic WEHREY. *Mullahs, Guards, and Bonyads: An Exploration of Iranian Leadership Dynamics*. Santa Monica: RAND Corporation, 2010.

ZONIS, Marvin. *Political Elite of Iran*. Princeton: Princeton University Press, 1971.

7.2. Odborné články

AZIZI, Arash. „Parviz Fattah: The New Ahmadinejad that may be Running for President.“ *Atlantic Council*, 17. září 2020. Dostupné online:

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/parviz-fattah-the-new-ahmadinejad-that-may-be-running-for-president/> (Navštíveno 10. 4. 2021)

BAYER, Ivo. „Korupce.“ In *Sociologická encyklopedie*, ed. Zdeněk R. Nešpor (Praha: Sociologický ústav AV ČR). Dostupné online: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Korupce> (Navštíveno 4. 4. 2021)

BONINE, Michael E. „Islam and Commerce: Waqf and the Bazaar of Yazd, Iran.“ *Erdkunde* 41, no. 3 (září 1987): 182–196. <https://www.jstor.org/stable/25645162>.

ERDMANN, Gero, and Ulf ENGEL. „Neopatrimonialism Reconsidered: Critical Review and Elaboration of an Elusive Concept.“ *Commonwealth & Comparative Politics* 45, No. 1 (Mar 2007): 95–119. DOI: [10.1080/14662040601135813](https://doi.org/10.1080/14662040601135813)

ESFAHANI, Hadi Salehi. „Alternative Public Service Delivery Mechanisms in Iran.“ *The Quarterly Review of Economics and Finance* 45 (2005): 497–525. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.qref.2004.12.017>

KARBASSIAN, Akbar. „Islamic Revolution and the Management of the Iranian Economy.“ *Social Research* 67, No. 2 (Summer 2000): 621–640.

KATZMAN, Kenneth. „Overview of Iran’s Political Economy.“ US Congressional Research Service: Joint Economic Committee Hearing on Iran, 25. června 2006. Dostupné na: <https://www.iranwatch.org/sites/default/files/us-congress-jec-katzman-iran-energy-072506.pdf>

KELLER, Jan. „Panství.“ In *Sociologická encyklopedie*, ed. Zdeněk R. Nešpor (Praha: Sociologický ústav AV ČR). Dostupné online: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Korupce> (Navštíveno 4. 4. 2021)

ROY, Oliver. „The Crisis of Religious Legitimacy in Iran.“ *Middle East Journal* 53, No. 2 (Spring 1999): 201–216.

SAEIDI, Ali A. „The Accountability of Para-governmental Organizations (bonyads): The Case of Iranian Foundations.“ *Iranian Studies* 37, No. 3 (September 2004): 479–498. <https://doi.org/10.1080/0021086042000287541>

SALEHI-ISFAHANI, Djavad. „Is Iran on the verge of collapse or a menace flush with cash? How hawks sell régime change using contradictory arguments.“ *Responsible Statecraft*, 28. dubna 2020. Dostupné online: <https://responsiblestatecraft.org/2020/04/28/how-hawks-sell-regime-change-iran/> (Navštíveno 21. 4. 2021)

SAMII, Abbas William. „The Iranian Nuclear Issue and Informal Networks.“ *Naval War College Review* 59, No. 1 (Winter 2006b): 62–89. Dostupné z: <https://digital-commons.usnwc.edu/nwc-review/vol59/iss1/5>

VALIBEIGI, Mehrdad. „Banking and Credit Rationing Under the Islamic Republic of Iran.“ *Iranian Studies* 25, No. 3–4 (1992): 51–65. DOI: [10.1080/00210869208701779](https://doi.org/10.1080/00210869208701779)

7.3. Elektronické zdroje

„Humour, resignation, despair: Living with inflation in Iran.“ *Al Jazeera*, 5. října 2020. Dostupné online: <https://www.aljazeera.com/economy/2020/10/5/hldhumour-resignation-despair-living-with-inflation-in-iran> (Navštíveno 4. 5. 2021)

„Iranian Foundation Head Denies Accusations of Corruption.“ *New York Times*, 8. ledna 1995. Digitalizovaná verze dostupná na: <https://www.nytimes.com/1995/01/08/world/iranian-foundation-head-denies-accusations-of-corruption.html> (Navštíveno 5. 4. 2021)

„Iran: Legal Proceedings Against Journalist Kowsar Karimi for Reporting on Destruction of Village.“ *The Coalition for Women in Journalism*, 9. září 2020. Dostupné online: <https://womeninjournalism.org/cfwij-press-statements/iran-legal-proceedings-against-journalist-kowsar-karimi-for-reporting-on-destruction-of-village> (Navštíveno 4. 5. 2021)

U.S. Department of the Treasury. „Treasury Targets Vast Supreme Leader Patronage Network and Iran’s Minister of Intelligence.“ 18. listopad 2020. Dostupné online: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm1185> (navštíveno 10. 4. 2021)

„Why is the Foundation for the Oppressed Demolishing Poor People’s Houses?“ *Iran Wire*, 28. srpna 2020. Dostupné online: <https://iranwire.com/en/features/7513> (Navštíveno 4. 5. 2021)

7.4. Novinové články v perštině

Ázarmí, Áraš. „Bonjád-e mostaz’afán az ágház tá aknún.“ [Nadace utlačovaných od začátku po současnost] *BBC Persian*, 2. prosince 2017. Dostupné online: <https://www.bbc.com/persian/iran-features-42378588> (Navštíveno 15. 4. 2021)

„Bonjád-e mostaz’afán, Ástán-e qods, Qarárgáh-e chátam va Setád-e edžrájí čand dar sad az eqtesád-e kešvar rá dar echtijár dárand?“ [Kolik procent ekonomiky země kontrolují Nadace utlačovaných, Nadace svatyně Imáma Rezy, Chátam al-Anbijá a Setád?] *Eghtesad online*, 29. září 2019. Dostupné online: <https://www.eghtesadonline.com/n/1uAi> (Navštíveno 21. 4. 2021)

„Bonjád-e Mostaz’afán az kárhá-je kúčak cháredž mí šavad.“ [Nadace utlačovaných se nebude zaměřovat na malé podniky] Zprávy Íránské obchodní komory, 25. prosince 2019. Dostupné online: <http://otaghiranonline.ir/news/31640> (Navštíveno 30. 4. 2021)

„Bonjád-e mostaz’afán edžáre bahá-je farvardín-e amlák-e tedžári rá darjáft nemí konad.“ [Nadace utlačovaných nevybírá nájem z komerčních nemovitostí za měsíc farvardín] *IRNA*, 9. dubna 2021. Dostupné online: www.irna.ir/news/84289452/ (Navštíveno 28. 4. 2021)

„Dar rústá-je Abolfazl-e Ahváz če chabar ast?“ [Co se děje v ahvázské vesnici Abolfazl?] *ISNA*, 1. září 2020. Dostupné online: <https://www.isna.ir/news/99061107882/> (Navštíveno 22. 4. 2021)

„Džoz’íatí az fa’alijathá-je eqtesadí-je Bonjád-e mostaz’afán dar sál-e 99.“ [Detaily z ekonomických aktivit Nadace utlačovaných] *MF News*, 27. dubna 2021. Dostupné online: <http://mfnews.ir/0003Wb> (Navštíveno 2. 5. 2021)

„Enteqádhá be ra'ís-e Bonjád-e mostaz'afán.“ [Kritika ředitele Nadace utlačovaných] *BBC Persian*, 10. srpna 2020. Dostupné online: <https://www.bbc.com/persian/iran-53721559> (Navštíveno 22. 4. 2021)

„Ettéhám-e Bonjád-e mostaz'afán be sepáh, arteš va roasá-je džomhúrí-je írán.“ [Nadace utlačovaných obviňuje Revoluční gardy, armádu a prezidenty Íránu] *BBC Persian*, 9. srpna 2020. Dostupné online: <https://www.bbc.com/persian/iran-53713349> (Navštíveno 20. 4. 2021)

„Ezhárát-e Fattáh darbáre-je amlák-e Bonjád-e mostaz'afán va vákonešhá-je motefávet.“ [Fattáhovy výroky o majetcích Bonjád-e mostaz'afán a různé reakce] *Kajhán*, 10. srpna 2020. Dostupné online v archivu Magiran: <https://www.magiran.com/article/4075365> (Navštíveno 22. 4. 2021)

„Fattáh: Bonjád-e mostaz'afán símán va káší-je maskan-e mahrúmán rá rájegán mí dehad.“ [Fattáh: Bonjád-e mostaz'afán poskytuje bezplatně na sociální bydlení cement a dlaždice] *Kayhan*, 14. listopadu 2020. Dostupné online v archivu Magiran: <https://www.magiran.com/article/4113635> (Navštíveno 22. 4. 2021)

„Hame číz darbáre-je mádzherá-je Fázel Chodádád va Mortezá Rafiqdúst.“ [Vše o dobrodružství Fázela Chodádáda a Mortezy Rafiqdústa] *Asr-e eslám*, 28. března 2020. Dostupné online: <http://www.asrislam.com/fa/news/15531/-همه-چیز-درباره-ماجرای-فاضل-خداداد-و-مرتضی-رفیقدوست> (Navštíveno 26. 4. 2021)

„Hedije-je 8,5 miliárd túmání-je bonjád-e mostaz'afán be parastarán.“ [Dar 8,5 miliardy tománů od Bonjád-e mostaz'afán zdravotním sestrám] *Kajhán*, 21. prosince 2020. Dostupné online v archivu Magiran: <https://www.magiran.com/article/4128752> (Navštíveno 22. 4. 2021)

„Ínfogeráfik: aqdámát-e edžtemá'í-je gorúh-e Bonjád-e mostaz'afán dar sál-e 1396.“ [Infografika: Sociální služby skupiny Nadace utlačovaných v íránském roce 1396] *MF News*, 28. října 2018. Dostupné online: <http://mfnews.ir/000342> (Navštíveno 28. 4. 2021)

„Parvíz Fattáh dar entechábát-e 1400 házer mí šavad?“ [Připravuje se Parvíz Fattáh na volby v roce 1400?] *Donj-je eqtesád*, 26. srpna 2020. Dostupné online: <https://www.donya-e-eqtesad.com/fa/tiny/news-3685877> (Navštíveno 20. 4. 2021)

„Ra'ís-e bonjád-e mostaz'afán orúdz-e sardár-e Hedžází rá taslijat goft.“ [Ředitel Nadace utlačovaných vyjádřil upřímnou soustrast nad odchodem velitele Hedžázího] *MF News*, 19. dubna 2021. Dostupné online: <https://mfnews.ir/fa/news/13546/-رئیس-بنیاد-مستضعفان-عروج-سردار-حجازی-را-تسلیّت-گفت> (Navštíveno 12. 5. 2021)

„Taqdír-e sázmán-e Basídž-e kárchánedžát- kešvar az Bonjád-e mostaz'afán bará-je erteqá'-e ma'íšat-e kárgarán.“ [Organizace Basídž pro továrny ocenila Nadaci utlačovaných za zlepšování životních podmínek dělníků] *MF News*, 27. února 2021. Dostupné online: <http://mfnews.ir/fa/news/13507/-تقدیر-سازمان-بسیج-کارخانجات-کشور-از-بنیاد-مستضعفان-برای-ارتقاء-معیشت-کارگران> (Navštíveno 12. 5. 2021)

„Túl va arz-e Bonjád-e mostaz'afán dar eqtesád-e írán če qadr ast?“ [Jak velkou část ekonomiky zabírá Nadace utlačovaných?] *Iranwire*, 11. srpna 2020. Dostupné online: <https://iranwire.com/fa/features/40170> (Navštíveno 4. 5. 2021)

„Sa'idíkijá: hič číz-e mobhamí dar Bonjád-e mostaz'afán nadárim.“ [Sa'idíkijá: V Nadaci utlačovaných se nedějí žádné nekalé věci] *Eqtesád online*, 4. dubna 2018. Dostupné online: <https://www.eghtesadonline.com/n/1Jjn> (Navštíveno 3. 5. 2021)

„Sahm-e Bonjád-e mostaz'afán az eqtesád kamtar az jek dar sad ast [Podíl BM na ekonomice je méně než jedno procento] *Etemád*, 10. prosince 2017. Dostupné online:

<https://www.etemadnewspaper.ir/fa/main/detail/92748/سهم-بنیاد-مستضعفان-از-اقتصاد-کمتر-از-یک-درصد-است> (Navštíveno 28. 4. 2021)

„Sokút dar barábar-e Fattáh.“ [Ticho proti Fattáhovi] *Hamshahri online*, 5. dubna 2020.

Dostupné online: www.hamshahronline.ir/x6fmV (Navštíveno 25. 3. 2021)

7.5. Prameny v perštině

Chámenej, Sajjed Alí. „Hokme entesáb-e ra'ís-e bonjád-e mostaz'afán va džánbazán-e enqeláb-e eslámí.“ [Rozhodnutí o jmenování ředitele Nadace utlačovaných a válečných veteránů Islámské revoluce] 6. září 1989. Dostupné online: <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=329> (Navštíveno 28. 4. 2021)

———. „Entesáb-e mohandes-e Parvíz-e Fattáh be rijásat-e Bonjád-e mostaz'afán.“ [Jmenování Ing. Parvíze Fattáha ředitelem Nadace utlačovaných] 4. června 2019. Dostupné online: <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=43077> (Navštíveno 2. května 2021)

Webové stránky Bonjád-e mostaz'afán. „Ahdáf-e aslí-je Bonjád-e mostaz'afán.“ [Hlavní cíle Nadace utlačovaných] Dostupné online: <https://www.bonyad.net/fa/bonyad/aims--اهداف-اصلي-بنیاد-مستضعفان> (Navštíveno 2. května 2021)

———. „Tárichče.“ [historie] Dostupné online: <https://www.bonyad.net/fa/bonyad/history-تاریخچه-بنیاد> (Navštíveno 2. května 2021)

———. „Džoz'íátí az porože-je mahrumijat zadájí-je se hezár miliárd túmání-je Bonjád-e mostaz'afán.“ [Podrobnosti o projektu na pomoc znevýhodněným za 30 bilionů riálů] 21. února 2021. Dostupné online: <http://www.bonyad.net/u/1Ks> (Navštíveno 2. 5. 2021)